

Adel in Nederland: 'niet meer zichtbaar, wel merkbaar'

Resultaten van de enquête onder leden van de Nederlandse adel, november 2005

*F.F. baron de Smeth van Alphen
in samenwerking met
A.P. Kruidenberg, E. Blankevoort en
Jhr. T. von Bönninghausen tot Herinkhave*

De adel staat nog altijd in de belangstelling van de media. Zowel de serieuze als de meer frivole pers benadert regelmatig edelen, teneinde hun specifieke mening over een bepaald onderwerp te weten te komen, dan wel om een kijkje in de 'adellijke keuken' te mogen nemen. Terwijl het fenomeen adel al eeuwen bestaat, is zijn maatschappelijke belang thans gering. Intussen wordt de Nederlandse Adelsvereniging (NAV) steeds vaker door de pers als woordvoerder van de adel benaderd. Geconfronteerd met de deze tegenstelling tussen grotere media-aandacht en een afgekalvde maatschappelijke positie van het instituut adel, ontstond bij het NAV-bestuur de behoefte om te onderzoeken hoe het momenteel met de maatschappelijke positie en het identiteitsbesef van de Nederlandse adel gesteld is. Het bestuur wist de georganiseerde Nederlandse adel te motiveren om deel te nemen aan de organisatie van een enquête. Aan het onderzoeksbureau IPM werd de opdracht verleend om het beoogde onderzoek uit te voeren. Het onderzoeksbureau vond 430 mensen bereid hieraan mee te werken. Deze groots opgezette enquête biedt een gedetailleerd inzicht in de leefomstandigheden van de adel in Nederland. Daarnaast heeft het onderzoek ook betrouwbare resultaten opgeleverd over de denkbeelden en overtuigingen van de Nederlandse adel. Een opvallende uitkomst is dat de onderzochte groep zelf vindt dat adellijkheid niet langer zichtbaar, maar nog wel merkbaar is.

'De NAV als spreekbuis van adellijk Nederland'

Sinds het midden van de vorige eeuw is het maatschappelijk belang van de adel in Nederland afgenomen. Ook ondervond de adel in die periode weinig medewerking vanuit de politiek. De afgelopen decennia is er een aantal pogingen ondernomen om het instituut adel te beperken of zelfs af te schaffen. Ook in de media lag de adel onder vuur, zeker in de roerige jaren zestig en zeventig. De Nederlandse adel zelf bood in die periode weinig structureel tegengas tegen deze ontwikkelingen. Men zou het gezegde 'indien je geschoren wordt, moet je stil zitten' hier als reden voor kunnen opvoeren.

Maar waarschijnlijk is veel belangrijker dat de adellijke organisaties er niet op in waren gesteld zich publiek teweer te stellen.

De ridderlijke orden, de ridderschappen en de Nederlandse Adelsvereniging, die in 1899 werd opgericht, richtten zich bovendien vooral op de doelstellingen van de eigen vereniging. Zo luidt de oorspronkelijke doelstelling van de NAV dat zij (financiële) steun biedt aan de leden van de Nederlandse adel die dat behoeven. Hoewel ook het versterken van de onderlinge band als doelstelling wordt genoemd, is niet vastgelegd dat de vereniging ook als de representant van de Nederlandse adel moet optreden. Het ontbreekt dan ook aan enige beleidslijnen die betrekking hebben op dat gebied. In de richting van de ridderlijke orden en de ridderschappen bestaan slechts wat mondelinge afspraken met betrekking tot die representerende rol van de NAV.

Vermoedelijk omdat de NAV de meest landelijk georganiseerde vereniging is en de naam een representerende functie suggereert, wordt zij zowel door adellijk Nederland als door niet-adellijk Nederland als spreekbuis beschouwd. De buitenwereld, waaronder de politiek en de media, spreekt de NAV in toenemende mate aan als de vertegenwoordiger van de adellijke populatie. Dat is bijvoorbeeld het geval als er een boek verschijnt waarin de Nederlandse adel onder vuur wordt genomen, maar ook bij minder precaire zaken. Vaststaat dat zulke momenten bepalend zijn voor de imagovorming van de adel. De noodzaak van een communicatiebeleid wordt dan ook dringend gevoeld.

Wie zich opwerpt als representant van – een groot deel van – de Nederlandse adel, zal echter op zijn minst een grondig inzicht moeten hebben in de leefomstandigheden en de overtuigingen van die gemeenschap. Anders kan men niet met enige autoriteit voor die gemeenschap het woord voeren, zeker niet in de richting van de politiek. Daarom heeft het NAV-bestuur een onderzoek laten doen naar de leefomstandigheden en overtuigingen van de Nederlandse adel.

De kernvraagstukken van het communicatiebeleid van de NAV richten zich enerzijds op de contacten tussen en met leden van de Nederlandse adel en anderzijds op de identiteit van deze groep. Er zijn hier drie belangrijke vragen die gesteld moeten worden. Hoe zijn de contacten tussen de leden van de Nederlandse adel in het algemeen en tussen de leden en organisaties voor adellijke personen in het bijzonder? Voelt men zich inderdaad van adel, en zo ja: altijd of alleen in specifieke situaties? Hoe kan de NAV een zo getrouw mogelijk beeld van alle Nederlandse adellijke personen naar buiten brengen? Om op deze kernvraagstukken een antwoord te krijgen, werd er een enquête onder leden van de Nederlandse adel gehouden.

Doelstelling van de enquête onder de leden van de Nederlandse adel

‘Bij geen enkele groep binnen de Nederlandse bevolking kan onze nieuwsgierigheid naar de personalia van ieder levend lid van die groep zo snel worden bevredigd als bij de adel. We hoeven immers ‘Nederland’s Adelsboek’ maar ter hand te nemen om vast te stellen met wie jonkheer X of barones Y trouwde of getrouwd is geweest. Of zijn ze gehuwd gebleven? Of inmiddels weduwnaar of weduwe? Misschien zijn ze gescheiden en vervolgens hertrouwd. En met wie dan wel? Ook de beroepen van de jonkheer en de barones staan keurig in het ‘Rode Boekje’ vermeld, evenals de namen van hun ouders, hun kinderen en de opleiding die de laatsten hebben genoten. Maar wie op

zoek is naar een boek met een afgerond en verantwoord groepsportret van de Nederlandse adel kan zich die moeite besparen. Zo'n studie is er niet'. Zo begint Yme Kuiper de bijdrage 'Adel in Nederland' in het boek dat ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de NAV is uitgegeven.¹ Het citaat geeft meteen het probleem aan waar de NAV voor staat. Een organisatie die een groep wil representeren, zal toch echt een beeld voor ogen moeten hebben wie en wat men representeert. De *faits divers* die in de media staan, zijn natuurlijk wel aardig maar staan niet voor 'de feitelijke omstandigheden' of vormen niet *de* mening van *de* Nederlandse adel. Wil de NAV de hele Nederlandse adel representeren, dan zal zij zich op zijn minst moeten kunnen baseren op socio-demografisch en opiniërend onderzoek onder deze doelgroep.

De enquête die de NAV daartoe opstelde, is niet het eerste of enige onderzoek naar de Nederlandse adel. Vanuit de sociologische wetenschap toont met name J. Dronkers al geruime tijd belangstelling voor dit onderwerp. Hij analyseert de maatschappelijke relevantie van hedendaagse adel. In een recente studie vergelijkt hij adellijke personen met een academische titel (geboren tussen 1900 en 1950 met familienamen van G tot N) met een steekproef uit de genealogische reeks *Nederland's Patriciaat* (uitgaven uit 1993 tot 1999).² Dronkers stelt in deze studie vast dat deze groep uit de Nederlandse adel meer succes heeft gehad bij het verkrijgen van eliteposities (namelijk 15,5% van de mannen) dan de leden van families uit *Nederland's Patriciaat* met dezelfde kwalificaties (13,0% van de mannen). Dronkers verklaart dit succes in het bereiken van eliteposities doordat de Nederlandse adel goed gebruik heeft weten te maken van het 'aan de adeldom gerelateerde sociale en culturele kapitaal'. Dat laatste heeft voornamelijk betrekking op het aanzien van de adellijke titel. Het patriciaat daarentegen heeft 'slechts' de beschikking over algemeen cultureel kapitaal, waarmee de academische titel wordt bedoeld. Bovendien weten adellijke personen hun eigen sociale en culturele kapitaal, dat vermoedelijk is aangeleerd door hun ouders, goed te combineren met de kennis die verkregen is op de universiteit. Dat kapitaal weten zij vervolgens weer goed over te brengen op de eigen kinderen. Dronkers laat tevens zien dat de kans op het bereiken van een elitepositie wordt vergroot als beide ouders van adellijke afkomst zijn. Dronkers heeft in zijn studie dus aangetoond dat adellijke personen kennelijk 'iets' van huis uit meekrijgen waardoor zij beter in staat zijn een toppositie te bereiken dan anderen – waarbij 'anderen' in dit geval de leden van het Nederlandse patriciaat zijn.

De NAV wilde graag precies weten wát die adellijke personen dan van huis uit hebben meegekregen. En vooral ook wat hen onderscheidt van de adellijke personen die niet een toppositie hebben weten te bereiken. Hebben zij dan niet dat zogenoemde 'iets'? In dit onderzoek werd daarom de oriëntatie op de elite (gedefinieerd als een heersende klasse) terzijde geschoven. Bovendien beoogde het onderzoek van de NAV geen vergelijking met het patriciaat, maar met de gehele Nederlandse bevolking. Het onderzoek richt zich daarom op de socio-demografische positie van de Nederlandse

¹ Y. Kuiper, 'Adel in Nederland', in: E. Ketelaar-de Vries Reilingh en Y. Kuiper, *Edel voor adel. Nederlandse Adelsvereniging – honderd jaar* (s-Gravenhage, 2000) 77.

² J. Dronkers, 'Van de publieke naar de culturele of economische sector? Een vergelijking tussen de Nederlandse adel en het patriciaat in de twintigste eeuw', *Virtus*, XI (2004) 104-117.

adel in relatie tot de Nederlandse populatie in het algemeen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek beschikt over veel gegevens met betrekking tot de Nederlandse bevolking. Het onderzoek heeft getracht daaruit relevante gegevens te halen die door middel van vergelijking met soortgelijke gegevens over de Nederlandse adel in doelgerichte beleidsinformatie konden worden omgezet.

Daarom werd er binnen het brede spectrum aan socio-demografische gegevens gezocht naar aspecten die met het woord ‘stand’ te maken hebben – en dan niet in de eerste plaats naar stand in de betekenis van ‘edele gaardheid’, ‘zedelijke grootheid’, ‘waardigheid’ of zelfs ‘noblesse’, maar in de betekenis van het begrip ‘welstand’. Men kent de uitdrukking ‘naar je stand leven’, waarmee voornamelijk welstand in economische zin wordt beoogd. Van adellijke personen wordt verondersteld dat zij tot de beter gesitueerden van ons land behoren. Dat is natuurlijk nog maar de vraag. Daarom is deze veronderstelling getoetst door een vergelijking te maken tussen alle Nederlanders en de Nederlanders van adellijke afkomst op het gebied van de hoogte van het inkomen en het vermogen, waaronder ook het huizenbezit.

Dat levert echter nog geen verklaring op voor wat de adel nu standsbewust maakt. Lang niet de hele adel behoort tot de groep beter gesitueerden. Toch weet het NAV-bestuur dat minder gesitueerden zich niet minder van adel voelen. Van belang is daarom te weten te komen wat deze personen beweegt om zich toch met hun adel bezig te houden.

Onderzoek en onderzoeksmethode

De NAV heeft – ook namens de andere organisaties waarin de adel in ons land is georganiseerd – IPM Research & Advies gevraagd een opinieonderzoek uit te voeren onder de adel in Nederland.³ Opinieonderzoek betreft in de meeste gevallen een steekproefonderzoek onder een grote groep personen die naar hun mening over een bepaalde maatschappelijke ontwikkeling wordt gevraagd. Bij opinies gaat het vrijwel altijd om selectieve waarnemingen. Mensen horen en zien niet alleen met hun oren en ogen, maar ook met de ‘gehele persoon’, zoals die door het sociale milieu is gevormd. Mensen hebben (vaak bindende) verwachtingen over hoe men zich in situaties behoort te gedragen, de zogenaamde ‘normen’. Mensen hebben ook voorstellingen van wat bijvoorbeeld goed, slecht, of nastrevenswaardig is, de zogenaamde ‘waarden’.

Groepen mensen in een samenleving hebben hun eigen normen en waarden. Zo ook de adel. De oorsprong daarvan is de menselijke interactie. Een mens kan ervaringen hebben als individu of samen met andere mensen, bijvoorbeeld met leden van een subgroep of met de eigen familie. Deze waarden vormen de kern van wat de mens als cultuur kent. Hier spreekt men ook wel over het zelfbeeld van de persoon of de groep. Dit kan in contrast staan met het beeld dat anderen van die persoon of groep hebben, het zogeheten imago.

Cultuur wordt niet alleen verworven door met bepaalde personen om te gaan (bij-

³ Onder deze ‘georganiseerde Nederlandse adel’ zijn naast de NAV begrepen: de ridderlijke orden als de Johanniter Orde, de Soevereine Orde van Malta in Nederland en de Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht, de ridderschappen van de provincies Noord-Brabant, Gelderland, Utrecht, Overijssel, Friesland en Zeeland, de Vereniging Damesafdeling van de Maltezer Orde in Nederland en de Vereniging voor Jongeren van Adel in Nederland (VJAN).

voorbeeld met ouders, familie en vrienden) maar ook door deel te nemen aan de maatschappij als geheel. Door middel van cultuuroverdracht in de tijd worden bepaalde tradities in stand gehouden.

Om te voorkomen dat het onderzoek wordt gebaseerd op de eerder genoemde selectieve waarnemingen, wordt er onderzoek gedaan op basis van wat statistici bestempen als een representatieve steekproef. Hier en daar zijn sommige groepen licht over- of ondervertegenwoordigd. In deze rapportage zal op de plekken waar het relevant wordt geacht, hier enkele malen op worden gewezen.

In de enquête zijn, in verband met de doelstelling ervan – de vergelijking van de Nederlandse adel met de niet-adellijke Nederlandse populatie – een groot aantal vragen gesteld over de socio-demografische kenmerken van de respondenten. Hieronder vallen leeftijd, burgerlijke staat, opleiding, beroep en inkomen. Ook werden er vragen gesteld over politieke opvattingen en geloofsovertuigingen. Vervolgens richtte het onderzoek zich specifiek op kenmerken van de adellijke identiteit. Op basis van een literatuurstudie is een aantal thema's vastgesteld dat daarop van toepassing kan zijn. Voorbeelden van boeken waaruit onderzoeksthema's zijn gedistilleerd, zijn de biografie van Anna barones Bentinck (1902-1989) door Den Tex, de studie van Schmidt over het geslacht Teding van Berkhout en de publicaties van Dronkers en Kuiper.⁴ Deze studies zijn relevant omdat zij de belevingswereld beschrijven van veel adellijke personen. De enquête bestond uit een vrij uitgebreide schriftelijke vragenlijst, waarover de respondenten een half uur à drie kwartier deden om in te vullen. In totaal zijn 960 vragenlijsten verstuurd, met als uitgangspunt een steekproef uit *Nederland's Adelsboek*.⁵ Op basis van schattingen van de Hoge Raad van Adel, die voor het bijhouden van het filiatierregister toegang tot de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA) heeft, kent ons land op dit moment nog zo'n 7.700 adellijke geboren (dat wil zeggen dat zij door geboorte een titel of predikaat hebben verkregen). De enquête richtte zich op volwassen personen (ouder dan negentien jaar) van adellijke afkomst, woonachtig in Nederland. Deze groep bestaat ongeveer uit 5.800 personen. Van de 960 verzonden vragenlijsten zijn er uiteindelijk 430 ingevulde vragenlijsten geretourneerd en verwerkt. De respons (45%) is hoger dan gebruikelijk voor een schriftelijke enquête. Hieruit mag worden afgeleid dat er belangstelling voor het onderwerp van de enquête was en mogen de resultaten van het onderzoek representatief genoemd worden.

- 4 J. Dronkers, 'De maatschappelijke relevantie van Nederlandse adel', *Amsterdams sociologisch tijdschrift*, XXVII (2000) 233-268; H. Schijf, J. Dronkers en J. van den Broeke-George, 'De overdracht van eliteposities binnen adellijke en patricische families gedurende de 20ste eeuw', in: M. Fokkema en H. Schijf, ed., *Nederlandse elites in de twintigste eeuw* (Amsterdam, 2004) 57-85; Dronkers en Schijf, 'Van de publieke naar de culturele of economische sector' (met verdere literatuurverwijzingen op pagina 105 (noot 3)); Y. Kuiper, 'Naar een antropologie van de adellijke identiteitsvorming. Een beschouwing over Ursula den Tex' Anna baronesse Bentinck 1902-1989. Een vrouw van stand', *Virtus*, X (2003) 164-183; C. Schmidt, *Om de eer van de familie. Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950. Een sociologische benadering* (Amsterdam, 1986); U. den Tex, *Anna baronesse Bentinck 1902-1989. Een vrouw van stand* (Amsterdam, 2003).
- 5 *Nederland's Adelsboek* 83-90 (1993-2003) Voor het onderzoek werden de volgens het adelsboekje in leven zijnde personen, ouder dan negentien jaar, met achternamen beginnende met de letter G t/m de letter Ra geselecteerd. Van deze personen werden de adressen achterhaald via de PTT CD-foongids. Die adresvermelding (in de gids van 2005) moest eveneens dienen als check of betreffende persoon nog in leven was ('een telefoonaansluiting had').

Mannen en vrouwen zijn wat betreft aantal en burgerlijke staat verschillend vertegenwoordigd in de steekproef. Ook zijn respondenten die lid zijn van een adellijke vereniging of organisatie, vermoedelijk oververtegenwoordigd ten opzichte van respondenten die nergens bij zijn aangesloten. Voor zover kan worden nagegaan, is de Nederlandse adel (in absolute aantallen) voor 40% lid van een of meer adellijke organisaties (zie schema 12 in de bijlagen). In dit onderzoek was 56% van de respondenten aangesloten bij een van de adellijke organisaties in Nederland. Daar waar het relevant geacht wordt voor dit onderzoek, is nagegaan of er verschillen van mening zijn tussen leden en niet-leden.

Een ander opvallend punt met betrekking tot de steekproef is dat slechts een kleine minderheid (9%) van de respondenten ook een partner van adellijke afkomst heeft. Daarnaast blijkt dat mannen en ouderen relatief zijn overgerepresenteerd. Met dit alles zal uiteindelijk wel rekening moeten worden gehouden.

Opzet van de enquête en de onderzoeksresultaten

De enquête had ten doel een overzicht van de leefomstandigheden van de adel en een idee van zijn zelfbeeld te krijgen. De vragen richtten zich dan ook enerzijds op persoons- en gezinsgegevens en anderzijds op stellingen over adellijke status. Allereerst werd gevraagd naar de socio-demografische achtergrond van de respondenten, vervolgens naar het contact met andere adellijke personen en de bekendheid met en mening over adellijke organisaties. Het laatste deel van de enquête was gericht op het onderzoeken van de meningen van de respondenten over de adel (als groep) en het gevoel 'van adel te zijn'. In dit artikel zal dezelfde volgorde worden gehanteerd om de resultaten van de enquête te behandelen. Het onderzoek heeft zeer veel data opgeleverd, waarvan de belangrijkste in deze rapportage zijn verwerkt. In verband met de leesbaarheid zijn de meeste tabellen en grafieken (gezamenlijk aangeduid met het woord 'schema') als bijlage aan het eind van dit artikel geplaatst. Daar waar deze schema's in de tekst worden behandeld, zal ernaar worden verwezen.

Socio-demografische achtergrond van de respondenten

Het eerste deel van de enquête had ten doel het vaststellen van de socio-demografische achtergrond van de respondenten. In dit onderdeel van de enquête werd gekeken naar persoons- en gezinsgegevens als leeftijd, burgerlijke staat, het aantal kinderen en de grootte van het huishouden. Deze socio-demografische kenmerken van de adel wijken niet in het bijzonder af van de rest van de Nederlandse populatie (schema 1). In vergelijking met de Nederlandse bevolking valt op dat de leeftijdsgroep jonger dan 49 jaar is ondervertegenwoordigd. Ook is er een licht afwijkend beeld ten aanzien van de samenstelling van de een- en tweepersoonshuishoudens. Daarnaast werd er in dit onderdeel gekeken naar het beroep, de opleiding, het inkomen en vermogen en de woonsituatie. Op deze punten was er wel een duidelijk verschil met de Nederlandse bevolking. Bovendien werd de geënquêteerden gevraagd naar hun geloofsovertuiging en politieke voorkeur.

Arbeid adelt, maar arbeidt de adel?

Ruim de helft van de deelnemers is op dit moment werkzaam. In vergelijking met de

gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat de adel slechts een beetje minder werkt dan het landelijke gemiddelde. De bekende uitdrukking ‘Arbeid adelt, maar de adel werkt niet’ lijkt dan ook niet op te gaan. Van de deelnemers die werkzaam zijn (of zijn geweest) werkt bijna tweederde in het bedrijfsleven. Het aantal respondenten met een eigen bedrijf ligt ruim boven het landelijke gemiddelde. Tweederde van de deelnemers die geen eigen bedrijf heeft maar wel werkzaam is, werkt in een leidinggevende functie (schema 2).

Tijdens het ancien régime kende men het begrip ‘derogatie’ voor verlies van adeldom ten gevolge van bijvoorbeeld het verrichten van werkzaamheden die niet pasten bij de stand van een edelman. Ook in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw werden bepaalde beroepen niet ‘passend’ voor edelen geacht. Volgens de enquête vindt de meerderheid van de adel thans dat er bij de keuze van de werkkring geen rekening meer hoeft te worden gehouden met adellijke afkomst (schema 3). Op de vervolgvraag: ‘Vindt/vond u uw werkkring passen bij het beeld dat mensen hebben van de werkkring voor een adellijk persoon?’, werd echter opvallend gereageerd. Het blijkt dat bijna een derde van de ondervraagden denkt dat de eigen werkkring niet past bij het beeld dat mensen vermoedelijk hebben van de werkkring van een adellijk persoon. Onbewust leeft het standsbesef kennelijk nog voort.

Daarnaast werd de deelnemers gevraagd naar bezigheden in de vrije tijd. Het blijkt dat bijna de helft van de deelnemers een onbetaalde functie heeft bij een vereniging of instelling, waarvan het merendeel bestuurlijke functies betreft. Ook blijkt dat 55% van de partners van de deelnemers een betaalde baan heeft en dat van hen 7% daarbij ook vrijwilligerswerk doet.

Concluderend kan gesteld worden dat ruim de helft van de onderzochte groep werkzaam is, waarvan tweederde in het bedrijfsleven. De adel lijkt hiermee redelijk op de gemiddelde bevolking. Ruimschoots bovengemiddeld echter is het aandeel hogere en leidinggevende functies en personen met een eigen bedrijf. Enigszins bovengemiddeld is het aandeel onbetaalde functies bij verenigingen of instellingen (46%) en ruim boven het gemiddelde is de deelname aan bestuurlijke functies bij die verenigingen of instellingen; namelijk bij 80% van de respondenten die zo’n onbetaalde functie heeft. De adel levert hiermee een duidelijke en meetbare maatschappelijke bijdrage. Het lijkt erop dat deelnemers het adagium ‘adel verplicht’ mede in dit perspectief zien. Bijna niemand, slechts 5%, vindt dat de adellijke afkomst consequenties moet hebben voor de keuze van de werkkring.

Opleidingsniveau

Vervolgens werd naar het opleidingsniveau van de geënquêteerden gevraagd. Bijna driekwart van de deelnemers heeft als hoogst afgeronde opleiding hoger of universitair onderwijs genoten. Daarnaast blijkt dat bij 80% van de deelnemers een of beide ouders (ook) een hogere beroepsopleiding of universitaire studie hebben doorlopen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het opleidingsniveau van de adel ruim boven het landelijke gemiddelde ligt. Daarmee heeft de adel als groep een voorsprong op de rest van de bevolking (schema 4).

Deze voorsprong op het gebied van opleidingsniveau vormt de basis van het sociale en culturele kapitaal waarover de adel nog steeds beschikt. Personen die over een derge-

lijk kapitaal beschikken, zijn goed uitgerust voor de toekomst in onze meritocratische maatschappij. Dat ook het merendeel van de ouders gestudeerd blijkt te hebben en het hoge opleidingsniveau dus als het ware van generatie op generatie wordt doorgegeven, toont aan dat er onder de adel sprake is van kapitaalsopbouw in sociale en culturele zin.

Beter gesitueerd zijn

Over de adel bestaat nog altijd het idee dat de groep beter gesitueerd is dan de meeste mensen. De adel zou een groot vermogen bezitten en een hoog inkomen genieten. Een ander vooroordeel over de adel is de woonsituatie. Het beeld van de adel als grootgrondbezitter is een bekend gegeven. In de media wordt nog vaak het beeld gegeven van de adel in de vorm van een geaffecteerd pratende heer met op de achtergrond zijn landgoed. In hoeverre klopt het beeld van de beter gesitueerde adel? Ten aanzien van de financiële situatie van de adel werd in het onderzoek gekeken naar inkomen, vermogen en huisbezit. Hieruit komt een aantal opvallende resultaten naar voren.

De meerderheid van de respondenten heeft een hoog inkomen in vergelijking met de Nederlandse bevolking als geheel. 60% verdient anderhalf of twee keer een modaal inkomen. De adel in de steekproef heeft dus een inkomen dat in vergelijking met het landelijke gemiddelde van het CBS hoog is, maar dit loopt in de pas met de bovengemiddelde inkomens van mensen met een hoog opleidingsniveau. Er zijn geen aanwijzingen dat adellijke afkomst op zich, los van het opleidingsniveau, substantieel bijdraagt aan een hoog inkomen (schema 5).

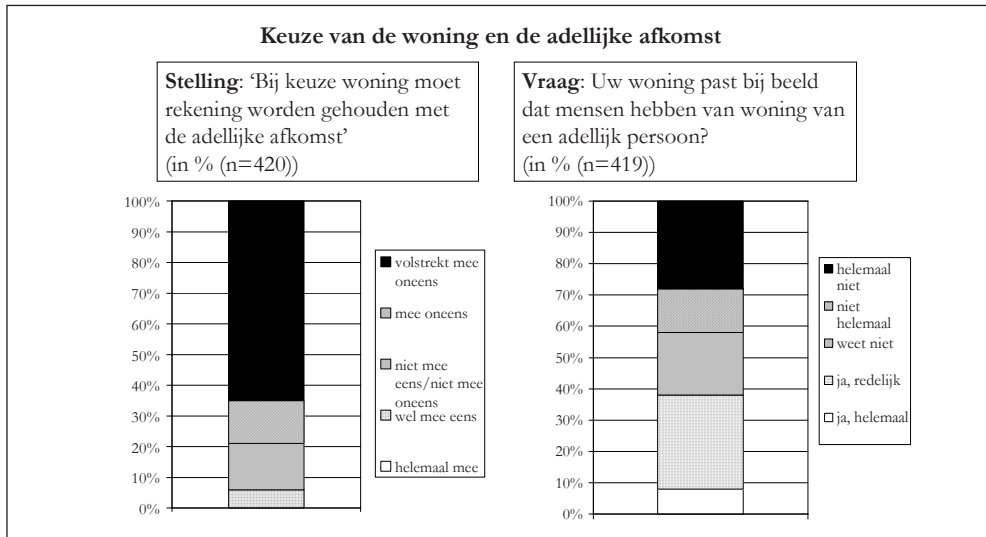
Met betrekking tot het vermogen blijkt er ook een substantieel verschil met de Nederlandse bevolking te bestaan. 46% van de respondenten heeft een vermogen van meer dan honderdduizend euro tegenover slechts 15% van de Nederlandse populatie als geheel. Er zijn dus relatief meer vermogenden. Opvallend genoeg blijken er echter ook relatief meer onvermogenden – in termen van de fiscale regels van ‘box 3’ – te zijn (schema 6). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat deze onvermogenden hun voormalig kapitaal in de woning hebben gestoken. De adel bezit namelijk relatief vaker een eigen woning (zie hieronder).

Het beeld van de adel als landgoedbezitter wordt door de resultaten van het onderzoek ondermijnd. Slechts 4% van de respondenten bewoont nog het oorspronkelijke familiehuus, dat overigens relatief vaak een landhuis was (29%).⁶ De woonsituatie van de adel ten opzichte van de Nederlandse bevolking is echter wel degelijk beter. Het merendeel van de deelnemers heeft een eigen woning. Ruimschoots bovengemiddeld is het aandeel vrijstaande of twee-onder-een-kapwoningen (15%). Ook het aantal woningen met zes of meer kamers is bovengemiddeld gerepresenteerd (52%) (schema 7). Op basis hiervan kan geconcludeerd worden dat ook wat betreft de woonsituatie ‘beter gesitueerd’ nog altijd een passende omschrijving van de Nederlandse adel is.

Daarnaast werd de geënquêteerden gevraagd of zij hun woning vinden passen bij het beeld dat mensen hebben van een woning voor een adellijk persoon. Het blijkt dat

⁶ Voor een interessante bijdrage over de adel en haar landhuizen, zie R. van der Laarse en Y. Kuiper, ed., *Beelden van de buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum, 2005)

42% van de respondenten de eigen woning niet of niet helemaal vindt passen bij het beeld dat anderen mogelijk hebben van een ‘adelijke’ woning. Niettemin zien de meeste ondervraagden de woonsituatie op zichzelf niet als teken van adeldom zoals men die persoonlijk beleeft. 80% is van mening dat bij de keuze van het woonhuis afkomst geen rol dient te spelen. Ondanks de redelijke congruentie van ‘stand’ en een bovengemiddelde woonsituatie lijkt er dus weinig standsbewustzijn te zijn. Wel vermoeden de meeste edellieden dat de buitenwacht meer verwacht van hoe de adel woont.

Geloofsovertuiging

Ook werd de deelnemers gevraagd naar hun geloofsovertuiging. Daaruit blijkt dat ruim de helft zichzelf als gelovig beschouwt. 24% zegt beslist gelovig te zijn en 34% is enigszins gelovig. Een ruime meerderheid van de deelnemers (71%) is grootgebracht in een bepaald geloof. 60% van de deelnemers die gelovig zijn opgevoed, is nu nog lid van een kerkgenootschap (58% landelijk). De meerderheid, 31% van de ondervraagden, is Nederlands-hervormd, terwijl deze geloofsgroep in Nederland als geheel slechts 13% van de bevolking uitmaakt. 20% is rooms-katholiek (tegenover 30% landelijk), 2% gereformeerd (6% landelijk) en 7% is lid van een andere kerkgenootschap (9% landelijk).

De adel wijkt hiermee niet sterk af van het landelijk beeld onder autochtone Nederlanders. Het lidmaatschap van een kerkgenootschap wijkt wel enigszins af en het merendeel is Nederlands-hervormd, ruim boven het landelijk gemiddelde.

Politieke voorkeur

De politieke voorkeur van de adel in de steekproef kan globaal worden aangemerkt als conservatief. De meerderheid van de respondenten (59%) heeft bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen VVD gestemd. 14% koos CDA, 7% D66, 5% PvdA. GroenLinks en SP kregen ieder 3% van de stemmen. Dit wijkt sterk af van het landelijke beeld, ook als dit gecorrigeerd wordt voor het hogere opleidingsniveau van de

adel. Vooral de PvdA komt er bekaaid af in de adellijke wereld. Bij de adellijke vrouwen in de steekproef komt een 'linksliberale' oriëntatie meer voor dan bij de heren (schema 8).

Adellijke identiteit

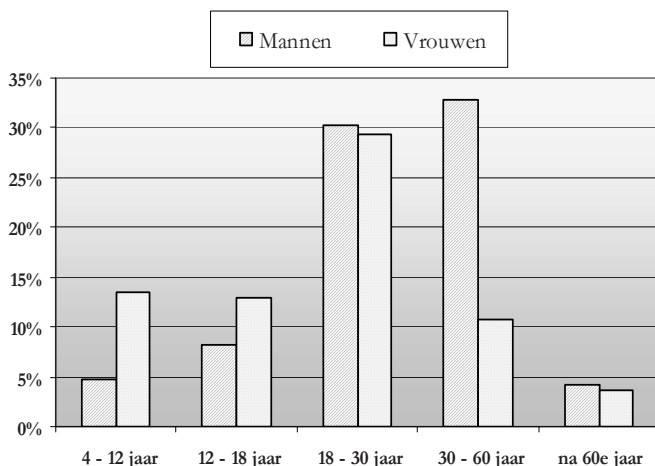
Zoals gesteld was het NAV naast de hierboven beschreven socio-demografische kenmerken van de Nederlandse adel ook geïnteresseerd in de adellijke identiteit van deze groep. De vragen in dit verband spitsten zich toe op een aantal zaken. Allereerst werd gevraagd naar de bekendheid en contacten met de adel. Daarnaast werd de ondervraagden naar hun mening gevraagd over adellijke organisaties en over de adel als groep. Kortom, in het tweede deel van het onderzoek werd dieper ingegaan op de vraag hoe men het beleeft om van adel te zijn.

Bekendheid met de adellijke achtergrond en adellijke verenigingen

Allereerst kan men vaststellen dat van slechts 22% van de respondenten beide ouders van adellijke afkomst zijn. Verder valt op dat men over het algemeen zegt goed op de hoogte te zijn van de eigen familiegeschiedenis en men de relevante informatiebronnen zegt te kennen om hier meer over te weten te komen. 76% van de respondenten geeft aan bekend te zijn met de reden van de verheffing of erkenning in de Nederlandse adel. 91% zegt de familienamen van alle grootouders te kennen. De bekendheid met familienamen van alle overgrootouders is substantieel minder: 53%. De bekendheid met informatiebronnen over de adel is groot: 98% kent *Nederland's Adelsboek* (het 'Rode Boekje'), 71% kent *Nederland's Patriciaat* (het 'Blauwe Boekje') en 76% kent het Centraal Bureau voor Genealogie.

Vervolgens werd gekeken naar de contacten die men onderhoudt met andere adellijke personen. 60% zoekt elkaar wel eens op (vaak tot af en toe). Ook het ontstaan van

Vraag: Wanneer hebt u tijdens uw leven tot nu toe de meeste contacten met adellijke personen gehad, buiten de eigen familiekring?

die contacten kwam in de enquête aan bod. Het merendeel van de respondenten geeft aan vooral via de eigen familiekring of vrienden en kennissen met andere adellijke personen in contact te komen. De rol van adellijke verenigingen is bij het ontstaan van die contacten beperkt: slechts 15% noemt deze als reden (schema 9).

Ook werd er gevraagd in welke leeftijdsperiode men de meeste contacten met andere adellijke personen heeft gelegd. Hieruit blijkt dat men de meeste contacten legt in de periode onder de dertig jaar. Waarschijnlijk komt dit doordat de meeste mensen in deze periode van hun leven in het algemeen meer uitgaan en vaak nog niet getrouwd zijn.

Opvallend is het grote verschil tussen mannen en vrouwen in het leggen van contact na het dertigste levensjaar. Vrouwen tussen de dertig en zestig jaar hebben veel minder contact met andere adellijke personen dan mannen. Een verklaring hiervoor kan onder andere zijn dat vrouwen minder participeren in het verenigingsleven (schema 10).

Een logische vervolgvraag is dan ook hoe bekend de respondenten zijn met de adellijke organisaties. Uit het onderzoek blijkt dat het overgrote deel van de respondenten bekend is met een aantal organisaties: 80% kent de Nederlandse Adelsvereniging en 78% is op de hoogte van het bestaan van de Johanniter Orde. Opvallend is echter dat ondanks de grote bekendheid met de verenigingen slechts 40% de toelatingscriteria van de verenigingen kent (schema 11). Dat is een probleem voor de adellijke verenigingen en ridderlijke orden waar nu actief actie tegen kan worden ondernomen.

Bekend zijn met het bestaan van adellijke organisaties betekent natuurlijk niet dat men er ook zelf lid van is. Daarom werd ook gevraagd of men aangesloten was bij een of meerdere adellijke organisaties. 56% van de respondenten blijkt lid te zijn van een of meer verenigingen. In vergelijking met het percentage lidmaatschappen onder de gehele Nederlandse adelspopulatie blijkt dat de deelnemers aan het onderzoek relatief vaker lid zijn van adellijke organisaties. Bij de beantwoording van de 'adelsvragen' zal nader op het verschil in antwoorden van leden en niet-leden worden ingegaan. Het zal blijken dat het bij het beantwoorden van de vragen om geringe verschillen gaat (schema 22). De meeste respondenten zijn aangesloten bij de twee bekendste organisaties: de Nederlandse Adelsvereniging en/of de Johanniter Orde in Nederland. Dubbele lidmaatschappen komen veel voor. Meestal is men niet alleen lid van de Nederlandse Adelsvereniging, maar ook aangesloten bij een ridderlijke orde of bij een ridderschap (schema 13).

Meer dan eenderde van de respondenten vindt dat de ridderlijke orden en de ridderschappen actiever leden zouden moeten werven. Daarnaast werd de deelnemers gevraagd of de NAV het woordvoerderschap namens de gehele adel op zich kan nemen. Ruim de helft vindt dat de NAV zich inderdaad actief zou moeten inzetten om de belangen van de adel te vertegenwoordigen (schema 14, 15 en 16).

Conclusies met betrekking tot contacten tussen en met leden van de Nederlandse adel
Men is over het algemeen goed op de hoogte van de (eigen) adellijke afkomst en kent de relevante informatiebronnen. Adellijke personen zoeken elkaar buiten de eigen familiekring wel op, maar daarbij spelen de verenigingen met veel adellijke leden een beperkte rol en men cultiveert de contacten niet. De meeste contacten blijken te worden gelegd in de leeftijdsperiode 18-30 jaar en mannen zijn na hun dertigste opvallend

meer in contact met andere adellijke personen dan vrouwen. Respondenten kennen vooral de NAV en de Johanniter Orde van naam. De toelatingscriteria zijn over het algemeen minder bekend. Overige adellijke organisaties zouden meer bekendheid binnen deze groep mogen genieten, zeker nu de respondenten aangeven daar open voor te staan. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek mag men concluderen dat er een potentieel voor ledenaanwas voor alle adellijke organisaties aanwezig is binnen de Nederlandse adel.

Wat bepaalt het adellijke gevoel?

Een belangrijk onderdeel van de enquête bestond uit vragen waarbij de deelnemers naar hun meningen over ‘de adel als groep’ en ‘het gevoel van adel te zijn’ werd gevraagd. Voor het peilen van meningen en gevoelens werd gebruik gemaakt van bepaalde uitspraken en werd de deelnemers gevraagd of zij het hier eens tot oneens mee waren. Bij het opstellen van de uitspraken is gebruik gemaakt van onderwerpen die uit het literatuuronderzoek naar voren zijn gekomen.

In het bovenstaande is eveneens ingegaan op het verschil tussen ‘identiteitsgevoel’ en ‘imago’. Bij identiteitsgevoel gaat het om het zelfbeeld dat iemand of een groep heeft. Kortom, wat men van zichzelf vindt, ook ten opzichte van anderen. Bij imago gaat het echter over hoe anderen die persoon of groep beschouwen. Dat wordt natuurlijk in belangrijke mate bepaald door het gedrag van de betreffende persoon of groep, maar ook door ontwikkelingen in de maatschappij. Er kan dus een discrepantie zijn tussen wat een bepaalde groep van zichzelf vindt en wat anderen over die groep denken.

De adel een ‘historisch instituut’?

In het kader van zelfbeeld versus imago is het oordeel van de Nederlandse politiek over adel interessant. Het is al weer enige tijd geleden dat de politiek zich heeft moeten buigen over vraagstukken over adel. Dat gebeurde in het kader van de behandeling van de Wet op de adeldom tussen 1989 en 2002.⁷ De aanleiding daartoe was de grondwetsherziening. Het ging er destijds om, het adelsbeleid doorzichtig te maken. Er dienden duidelijke criteria te komen op basis waarvan iemand tot de adel kan behoren om zodoende willekeur tegen te gaan. Ook de mogelijkheid van opnieuw ‘in de adeldom verheffen’ werd bekeken.

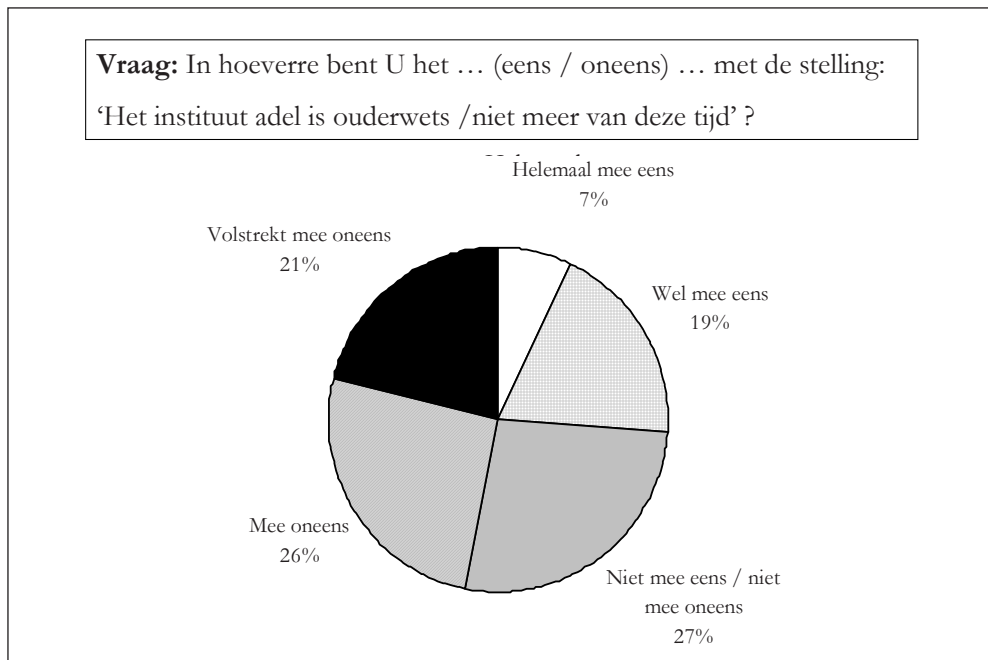
Enkele partijen, waaronder D66 en het CDA, gaven toen minister van Binnenlandse Zaken Ien Dales in overweging de wetswijziging aan te grijpen om de adel te democratiseren en te moderniseren. De PvdA daarentegen vreesde dat door handhaving van de adel er een staatsrechtelijk argument zou zijn voor een aparte juridische stand. De minister heeft tussen deze pleidooien weten te laveren en bedacht een geheel eigen kwalificatie voor adel door hem te definiëren als een ‘historisch instituut’, een abstract begrip dat op velerlei manieren uit te leggen is. Dales vond dat er geen aanleiding was om het adelsrecht opnieuw te codificeren. Naar verluidt had zij in feite de keuze tussen afschaffen, moderniseren of conserveren. Dales koos voor de laatste optie. De adel

⁷ Vgl. hiervoor R.P.N. Coenraad, ‘Het Nederlandse adelsrecht. Een staatsrechtelijk overzicht van het vigerende adelsrecht’, *Virtus*, XI (2004) 142-151.

moest volgens haar gezien worden als een historisch gegroeid gegeven dat alleen kan worden gehandhaafd als een historisch instituut. Als men zou trachten de adel naar eigentijdse denkbeelden te wijzigen of in te richten, zou hij zijn bestaansrecht verliezen. Door deze kwalificatie van adel als historisch instituut zoveel mogelijk naar voren te brengen is de Wet op de adeldom uiteindelijk door de Tweede en Eerste Kamer gekomen.⁸

De vraag is echter of deze kwalificatie wel in overeenstemming is met het beeld dat de adel van zichzelf heeft. Men kan zich afvragen wat er nu precies met de term ‘historisch instituut’ wordt bedoeld. Dit onderzoek gaat er – gezien hetgeen bij de behandeling van de wet in het parlement aan de orde is gekomen – van uit dat met deze kwalificatie wordt bedoeld dat de adel ouderwets is, daar er geen meerderheid voor was om hem te moderniseren (dat wil zeggen ‘naar eigentijdse maatstaven in te richten’). Indien men de adel wil vergelijken met een oud gebouw, dan wilde men het – bij wijze van spreken – in stand houden zoals het aan ons is overgeleverd. Het is echter nog maar de vraag of deze toenmalige politieke denkbeelden en overwegingen bij de huidige adel nog bekend zijn. Vandaar dat in de enquête gevraagd werd of men het eens dan wel oneens is met de eenduidig luidende stelling: ‘Het instituut adel is ouderwets/niet meer van deze tijd.’

Bijna de helft geeft aan het hier mee oneens of volstrekt mee oneens te zijn. Een vierde van de respondenten is het met de uitspraak wel eens (19%) of helemaal eens (7%). De meningen over deze uitspraak zijn dus tamelijk verdeeld. Een verklaring voor deze sterk uiteenlopende meningen zou natuurlijk in de leeftijd van de respondenten te zoe-

⁸ Er zijn evenwel toch eigentijdse aanpassingen in opgenomen. Adeldom gaat bij adoptie en bij buitenechtelijkheid over. De wet is daardoor innerlijk tegenstrijdig.

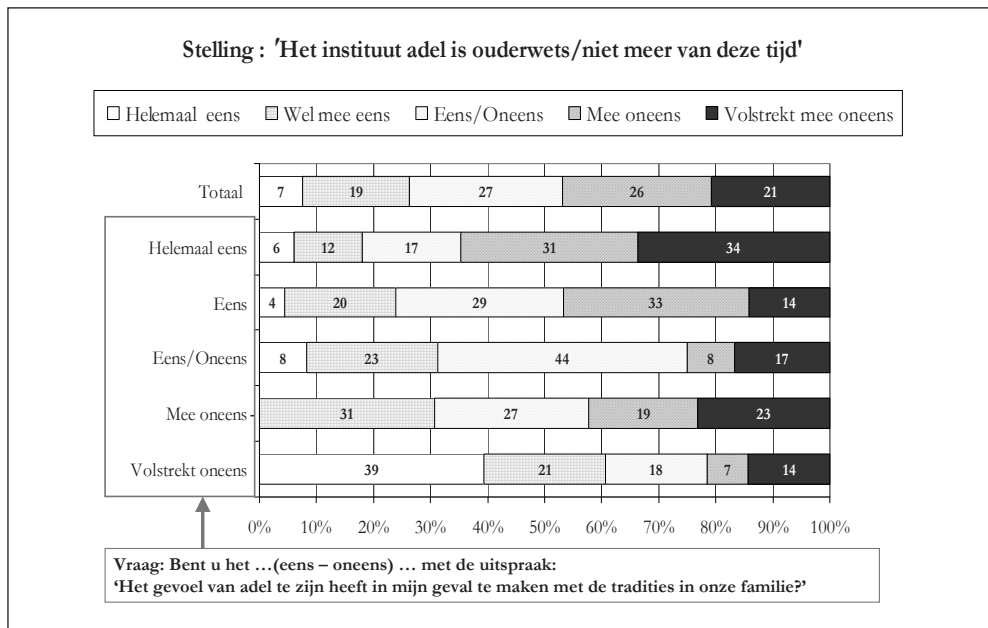
ken zijn. Jongeren zijn misschien eerder geneigd het instituut adel ouderwets te vinden. Uit het onderzoek blijkt dat niets minder waar is. Het al dan niet instemmen met de uitspraak dat het instituut adel ouderwets is, heeft weinig met leeftijd te maken. Als men de antwoorden op de diverse vragen met elkaar in verband brengt, ziet men dat er wel verschillen zijn per leeftijd maar die zijn niet zo groot dat zij voor een relevante verklaring zorgen (schema 17 b).

Maar waarom zouden respondenten de adel dan wel ouderwets vinden? Om tot een verklaring te komen, zijn alle antwoorden op de eerder gestelde vragen over onder andere inkomen, beroep en woonsituatie vergeleken met antwoorden op bovengenoemde stelling. Het blijkt dat de mening over het al dan niet ouderwets zijn van de adel weinig verband heeft met sociaal-economische omstandigheden van de ondervraagden. Alleen naarmate de woonsituatie minder mooi is, zijn respondenten geneigd het wat vaker eens te zijn met de stelling (schema 18).

‘Familie is de hoeksteen van de adel’

Maar de woonsituatie blijkt zeker niet de belangrijkste verklaring te zijn voor de mening over maatschappelijke relevantie van de hedendaagse adel. Want als de antwoorden vergeleken worden met de antwoorden op andere uitspraken, zoals ‘Het gevoel van adel te zijn heeft in mijn geval te maken met de tradities in onze familie’, dan blijken er grote verschillen te zijn.

In het onderstaande schema, dat gebaseerd is op een zogenaamde kruistabel van de antwoorden op de stelling ‘Het instituut adel is ouderwets/niet meer van deze tijd’ en de vraag ‘Bent u het eens met de stelling: “Het gevoel van adel te zijn heeft in mijn geval te maken met de tradities in onze familie”’, kunnen de antwoorden op twee vragen aan dezelfde respondenten vergeleken worden.

Van de 34% van de respondenten die het volstrekt oneens is met de uitspraak ‘Het instituut adel is ouderwets’, blijkt dat zij het juist helemaal eens zijn met de uitspraak ‘Het gevoel van adel heeft in mijn geval te maken met de tradities in onze familie’. Omgekeerd geldt dat respondenten die het volstrekt oneens zijn met de uitspraak ‘Het gevoel van adel te zijn heeft in mijn geval te maken met de tradities in onze familie’, het instituut adel juist wel ouderwets vinden (39%).

Kortom, er is een sterke aanwijzing dat de mening of de adel al dan niet ouderwets is, verband houdt met het gevoel voor traditie. In dit geval gaat het met name om de familietraditie.⁹ Daarnaast werden ook tradities die verband houden met de algemene historie en met betrekking tot levenshouding, aangegeven in het openvragendeel van de enquête.

Ook werden de antwoorden vergeleken met de antwoorden op de uitspraak ‘De adellijke afkomst verplicht je tot een bepaalde levensstijl’. Hier wordt duidelijk dat naarmate men het meer eens is met deze laatste uitspraak, men het ook minder eens is met de uitspraak dat adel ouderwets is (schema 19). Deze uitkomsten suggereren sterk dat de overtuiging om de adel juist niet ouderwets is te vinden, te maken zou kunnen hebben met het gevoel voor traditie. Een interessante constatering daarbij is dat het gevoel voor traditie weinig te maken blijkt te hebben met leeftijd, inkomen, opleiding en andere soortgelijke socio-demografische omstandigheden.

Maar waardoor krijgen deze geënquêteerden hun gevoel voor traditie? Uit het onderzoek blijkt dat een positieve mening over de adellijke afkomst sterk te maken heeft met de opvoeding. Naarmate men vaker met de ouders over de adellijke afkomst heeft gesproken, vindt men het instituut adel ook minder ouderwets. De mensen die vaak met hun ouders over de adellijke afkomst spraken, vinden in meerderheid (65%) de adel niet ouderwets (schema 20). Daarom kan voorlopig de conclusie worden getrokken dat ‘het gevoel voor traditie ten aanzien van adeldom’ iets is dat men met de paplepel krijgt ingegoten en dat het niet direct iets te maken heeft met de sociaal-economische omstandigheden waarin men leeft.

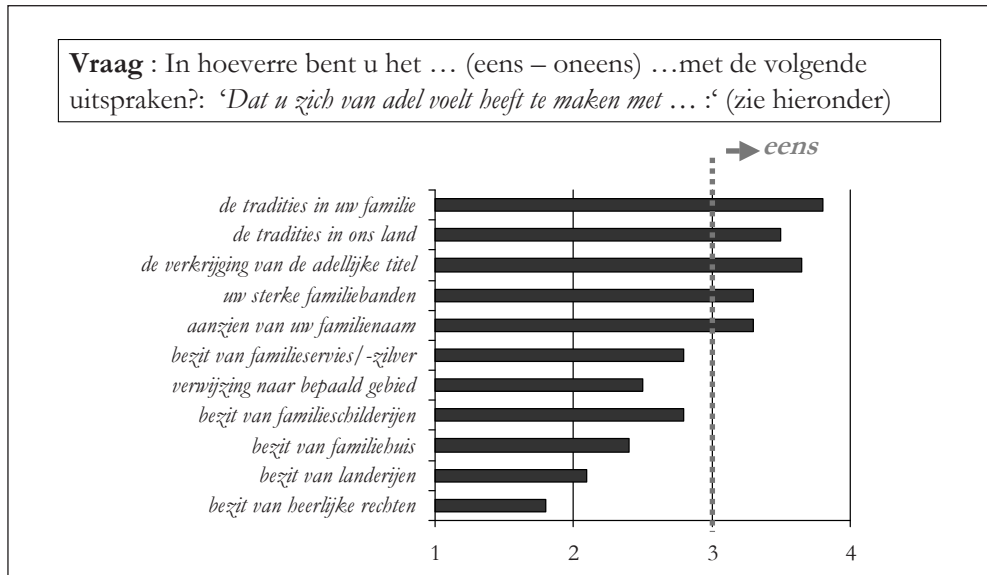
De geënquêteerden werd ook specifiek gevraagd ‘waarom men zich van adel voelt’. Uit het schema op pagina 22¹⁰ blijkt dat dit voor het merendeel in de eerste plaats te maken heeft met de tradities in de familie.

Ook het verkrijgen van de adellijke titel, sterke familiebanden en het aanzien van de familienaam zijn bepalende factoren. Het gaat om bij de beleving van het van-adel-zijn dus om interne immateriële factoren. Bezit speelt een minder grote rol. Kortom, voor deze groep onderzochte personen kan men stellen dat de familie de hoeksteen van de adel is.

Eerder werd al vermeld dat gezien het feit dat er relatief veel respondenten lid zijn van een adellijke vereniging of organisatie, sommige antwoorden wel eens een vertekend

⁹ Wat er onder ‘familietraditie’ verstaan wordt, komt naar voren in het openvragendeel. Gevraagd naar wat traditie inhoudt, werden bijvoorbeeld de volgende antwoorden gegeven: ‘het gaat om diverse familiebijeenkomsten op het familielandgoed’, ‘de eerbied voor de voorouders en de oorspronkelijk verhevenen’, ‘het gevoel om tot een familie te behoren en de reacties daarop uit de omgeving’ en ‘familieverbondenheid en verbondenheid met het koningshuis’.

¹⁰ Zie voor de uitleg van het begrip ‘gemiddelde waarde’ van de antwoorden schema 21.

beeld van de mening van de hele Nederlandse adel zouden kunnen weergeven. In schema 22 wordt aangegeven hoe verschillend de leden en de niet-leden op bovenstaande vragen hebben geantwoord. Er blijken, net als bij de andere vragen en uitspraken, slechts zeer geringe afwijkingen tussen de antwoorden van leden en de niet-leden te zijn.

‘Adel verplicht’

‘Wij hebben in onze opvoeding nog meegekregen dat je niet alleen voor jezelf werkt, maar ook voor de maatschappij. Nu zitten besturen en organisaties vol mensen die niet beseffen dat ze voor anderen en met andermans geld bezig zijn.’¹¹ Aan het woord is de patriciër Chris van Eeghen, die zijn gevoelens uit over de hedendaagse elite. Chris van Eeghen staat hierin zeker niet alleen. Het devies ‘adel verplicht’ blijkt voor een meerderheid van de ondervraagden nog altijd van belang. Een ruime meerderheid blijkt het eens te zijn met de stelling dat adel verplicht tot een bepaalde levensstijl ten opzichte van de familie en tegenover mensen uit de omgeving. Tevens hebben velen van de gelegenheid gebruik gemaakt, in een open vraag, om zichzelf hierover nog eens uit te spreken. Daaruit blijkt dat men het devies goed kent (schema 23).

De meningen van de respondenten over het belang van familietradities en het gevoel van ‘adel verplicht’ komen bij het tegenwoordige publiek wellicht wat oubollig over. Toch is die stellingname van de adel, vanuit een wat breder perspectief, hoogst actueel te noemen. Het interessante van de uitspraak van Chris van Eeghen is namelijk dat deze goed aansluit bij de discussie over de gewenste moraal bij het besturen van ondernemingen in ons land. Dergelijke kritiek vindt men ook uit de hoek van de besturen van de huidige familiebedrijven. Zo zegt de eigenaar van de Bavaria brouwerijen,

¹¹ *De Volkskrant*, 6 mei 2006.

Peter Swinkels: ‘Mijn warme betogen ten faveure van familieondernemingen werden in het verleden nogal eens afgedaan als stoffig en niet van deze tijd. Nu dienen ze als voorbeeld om te laten zien hoe je je moet richten op continuïteit en niet op winst op de korte termijn. Het gaat om hoe wij onze economische voorspoed in maatschappelijke zin beter kunnen verdelen en duurzaam kunnen waarborgen.’¹²

Helemaal in lijn met deze uitspraken is de mening van de winnaar van de prestigieuze Koning Willem I Prijs van 2003.¹³ Deze werd uitgereikt aan de Overijsselse Autobusdienst (OAD). De *Financiële Telegraaf* schreef over de winnaar: ‘OAD verkoopt wereldwijd, maar het bedrijf blijft in familiehanden. Een beursnotering vindt [de familie] Ter Haar maar onzin en het hoofdkantoor verhuizen naar de Randstad zoals Philips deed vinden ze helemaal dom. Ter Haar hierover: “Bij OAD in Holten kennen we drie generaties werknemers. Je blijft zitten bij de mensen die het bedrijf mede hebben opgebouwd.”’¹⁴ Vooral die laatste zinsnede doet denken aan de moraal van de landgoedbezitters van weleer. Ook zij droegen zorg voor de groei en het in stand houden van het familiebezit. Zij voelden zich verplicht ten opzichte van hun personeel en hun pachters, met wie er een persoonlijke verstandhouding bestond. In dit opzicht is er een parallel te trekken tussen het ethos van huidige eigenaren van familiebedrijven en de houding van de klassieke kasteelheer.

De notie van ‘adel verplicht’ is in de enquêteresultaten ook terug te vinden bij de ‘beroepenvragen’, waar een groot aantal respondenten verklaarden aan vrijwilligerswerk te doen, met name door participatie in bestuurlijke functies.

Een adellijk voorkomen

De geënquêteerden werd ook gevraagd hoe zij tegen andere adellijke personen aankeken. Over de vraag of adeldom ‘herkenbaar’ of ‘merkbaar’ is, zijn de meningen verdeeld (zie schema 24). Op de stelling ‘Dat iemand van adel is, zie je aan...’ gaf de meerderheid van de respondenten aan te denken dat het niet meer te zien is. Een derde geeft aan neutraal te zijn of het niet te weten en een vierde van hen denkt het wél te kunnen zien. Ruim de helft is van mening dat adeldom vroeger herkenbaar was, maar tegenwoordig niet meer. Van de mensen die menen dat adeldom nog altijd herkenbaar is, zeggen de meeste dit af te kunnen lezen aan goede omgangsvormen en levenshouding, woordgebruik of een zegelring.

Dat je tegenwoordig niet meer kunt zien of iemand van adel is, zoals een meerderheid van de respondenten stelt, lijkt ook een logisch gevolg van het niet meer ‘standsbewust handelen’ van de adel. Bij de vragen over beroepskeuze, studiekeuze en woningkeuze verklaarde maar telkens een klein aantal respondenten bij die beslissingen rekening te hebben gehouden met de adellijke afkomst (zie ook onderstaande tabel). Ook de kans iemand tegen te komen die in het dagelijkse leven ‘altijd’ de adellijke titel voert, is gering (schema 25). 52% van de respondenten zegt namelijk nooit of heel weinig de titel in het dagelijkse leven te voeren en nog een 29% doet dat slechts af en toe.

¹² *Het Financieele Dagblad*, 6 mei 2003.

¹³ De Koning Willem I Prijs wordt eens per twee jaar uitgereikt aan een onderneming die, naar het oordeel van een deskundige jury onder leiding van de president van De Nederlandsche Bank, uitblinkt in innovatief ondernemingschap.

¹⁴ *De Telegraaf*, 18 april 2003.

Mate van standsbewust handelen, op basis van respondenten die aangeven:

bij de keuze van hun <i>studie</i> rekening te (hebben ge)houden met de adellijke afkomst	8%
bij de keuze van hun <i>beroep</i> rekening te (hebben ge)houden met de adellijke afkomst	8%
bij de keuze van de <i>woning</i> rekening te (hebben ge)houden met de adellijke afkomst	5%
in het dagelijkse leven altijd de <i>adellijke titel</i> voeren	8%

Als een respondent niet standsbewust *handelt*, wil dat overigens nog niet zeggen dat hij of zij niet standsbewust *is*. Er blijkt namelijk een relatief groot aantal respondenten te zijn die denkt dat hun werkkring en hun woning helemaal niet of niet helemaal passen bij het beeld dat andere mensen hebben van een werkkring of een woning die hoort bij een adellijk persoon.

Concluderend kan men stellen dat adeldom misschien niet direct zichtbaar is maar wel merkbaar, vooral aan de levenshouding. Goede omgangsvormen vormen hier de uitdrukking van. Dit blijkt voor de meeste respondenten verre van achterhaald te zijn. En of je het nu adeldom of gewoonweg een goede opvoeding noemt, het is iets waaraan men in deze tijd juist behoefte lijkt te hebben.

Elite, monarchie en nieuwe verheffingen

Tot slot resten er nog drie afzonderlijke punten uit de enquête. Allereerst worden de vragen over de adel en elite behandeld. Ten tweede komt de binding van de adel met het koningshuis aan bod en tot slot worden de meningen over nieuwe adelsverheffingen besproken.

Elite

Uit het onderzoek blijkt dat de adel zichzelf tot de elite vindt behoren. Met het begrip 'elite' bedoelt men dan vooral de bestuurlijke elite: de top van de overheid, de politiek en het bedrijfsleven (schema 26). Uit de behandeling van de Wet op de adeldom blijkt dat met name in PvdA-kringen de angst bestond dat door het aanpassen van deze wet aan de tijd er weer een aparte 'stand' zou ontstaan. Daarmee werd vermoedelijk een elite bedoeld. Een recente publicatie in *de Volkskrant* toont aan dat de adel slechts 3% van de huidige bestuurlijke elite, exclusief de politiek, van Nederland uitmaakt.¹⁵ Sommigen zijn van mening dat 3% nog hoog is, aangezien de adelspopulatie nog geen half promille van de Nederlandse bevolking uitmaakt. Maar toch kan op basis van deze percentages gesteld worden dat het uitgesloten lijkt dat de adel ooit nog de heersende elite van Nederland zou kunnen vormen.

¹⁵ W. Dekker en B. van Raaij, 'Bestuurlijke elite', *de Volkskrant*, 6 mei 2006.

Adel en monarchie

In de eerste maanden van 2006 is er veel te doen geweest over de relatie tussen de Nederlandse adel en het koningshuis. Aanleiding hiervoor was niet in de laatste plaats de publicatie van het boek ‘*Vertel dit toch aan niemand*’ van Dorine Hermans en Daniele Hooghiemstra.¹⁶ Door de uitlatingen van dertien door Hermans en Hooghiemstra geïnterviewde edellieden werd in de media de gehele Nederlandse adel een negatieve houding ten aanzien van het hof toegedicht. Ook werd in diverse publicaties over het boek (onder andere in *NRC Handelsblad*) gesuggereerd dat de adel door koningin Beatrix het hof was uitgeveegd. Het blad veronderstelde derhalve dat de Nederlandse adel zich daarom vandaag de dag van het hof afwendt.

Uit de enquête blijkt dat deze aannamen niet juist zijn. De stellingname van de dertien door de auteurs geïnterviewde edellieden – zoals die althans door de media is vertolkt – staat in schril contrast met de uitkomsten van de enquête.¹⁷ Hierin is de mening van de adel over het hof aan de hand van een aantal stellingen getoetst. In de eerste plaats blijkt dat men een sterke band voelt met de monarchie. Monarchie en adel zijn als het ware twee kanten van dezelfde medaille. Een flink aantal van respondenten (39%) is het vervolgens eens met de stelling dat de adel een sterke band behoort te hebben met het hof. Een minderheid, een derde van de respondenten, trekt daaruit zelfs de conclusie dat de adel ook het hof behoort te dienen. Eenzelfde aantal is het daar overigens niet mee eens.

De conclusie die uit dit deel van het identiteitsonderzoek kan worden getrokken, is dat de huidige adel een duidelijk onderscheid maakt tussen het dienstbaar zijn aan het koninkrijk en aan het hof (schema 27). Men voelt uit principe een sterke binding met een monarchie. Hierop is in Nederland, dat pas sinds het begin van de negentiende eeuw een koninkrijk is, een groot deel van de adelstand¹⁸ immers gebaseerd. Maar men trekt daaruit niet meer de consequentie dat de adel betrokken behoort te zijn bij het hof(leven) van de vorst. Dit mag vroeger zo geweest zijn in de tijd van de Europese hoven en in het Nederland van voor 1940, thans bestaat de hofhouding niet meer noodzakelijk uit edellieden. De Nederlandse adel is zodoende nog alleen een markante en voor ons koninkrijk belangwekkende minderheid in de moderne samenleving te noemen.

Nieuwe verleningen van adeldom door verheffing

Ten slotte rest een vraag waarover begin jaren negentig al discussie is gevoerd: zouden er weer mensen adeldom kunnen verkrijgen door verheffing?¹⁹ De politieke partijen, maar ook de minister van Binnenlandse Zaken, waren daar toen niet toe over te halen. Zoals eerder gesteld kwalificeerden zij de adel als een historisch instituut, en tevens als een instituut dat zijn grondslag verliest als men zou trachten het naar eigentijdse denkbeelden te wijzigen of in te richten. De meerderheid van de respondenten van deze

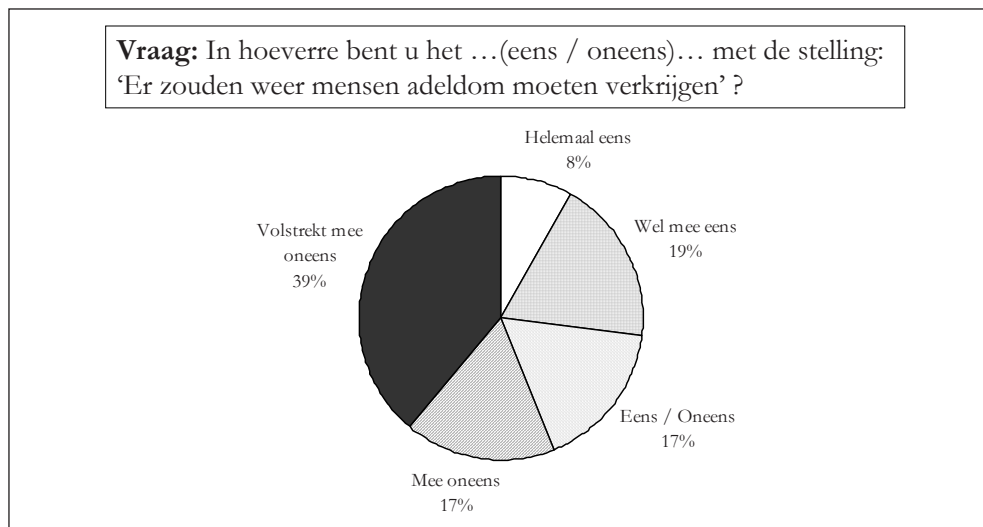
¹⁶ D. Hermans en D. Hooghiemstra, ‘*Vertel dit toch aan niemand*’. *Leven aan het hof* (Amsterdam, 2006).

¹⁷ Vgl. *NRC Handelsblad*, 21 april 2006, ingezonden brief van Jhr. Mr. P.C.I.G.M. van Nispen tot Sevenaer (voorzitter van de NAV).

¹⁸ Voor 1848 was er sprake van een aparte adelstand. Nadat de adelstand werd afgeschaft, spreekt men nog van verheffingen in de adeldom.

¹⁹ In de vragenlijst van de enquête is per vergissing de term ‘in de adelstand verheffen’ gehanteerd.

enquête vond echter niet dat het instituut adel ouderwets is. Hoe zouden zij aankijken tegen het opnieuw verheffen van personen in de adeldom?

Op de stelling 'Er zouden weer mensen in de adeldom moeten worden verheven', antwoordde de meerderheid het daarmee oneens (17%) of volstrekt oneens (39%) te zijn. Dat is een verrassend resultaat te noemen. De verwachting is eerder dat als men het instituut adel niet ouderwets vindt, er toch ook een meerderheid te vinden zou zijn voor de stelling dat er weer aan mensen adeldom moet worden verleend door verheffing. Waarom de meerderheid van de respondenten zo stellig tegen nieuwe adelsverheffingen is, wordt uit dit onderzoek niet duidelijk. Vermoedelijk wil deze meerderheid niet dat het erfelijk adelsrecht weer zal worden verleend. Om deze vraag verder uit te diepen, zullen nog aanvullende analyses moeten worden gedaan.

Een niet onaanzienlijk deel van de respondenten (27%) is evengoed wel voor nieuwe verheffingen in de adeldom. De mening van deze groep is – naar nu blijkt – meer in lijn met het toenmalige advies aan de regering van de Hoge Raad van Adel. Dit hoog college van Staat wilde omstreeks 1990 bij de behandeling van de Wet op de adeldom juist streven naar vernieuwing. Voorzitter Drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije zei daarover: 'Ons voorstel was: zet adel en decoratiestelsel in een breder perspectief, en maak het mogelijk nieuwe leden te verheffen, zoals bij het Britse niet-erfelijke 'Lordship'.²⁰ Een standpunt dat ook door de CDA en D66 fracties in de Tweede Kamer werd ingenomen. Het kabinet-Lubbers III was hier alleen tegen. Het wilde alleen de feitelijke situatie vastleggen. Dit is een conservatieve benadering van de problematiek en erg jammer. De vraag blijft namelijk hoe de Nederlandse adel zich in de huidige maatschappij zal kunnen handhaven als zij niet af en toe wordt aangevuld met personen uit andere geslachten. Want zonder nieuwe verheffingen wordt deze voor ons koninkrijk relevant geachte minderheid met uitsterven bedreigd.

²⁰ *De Volkskrant*, 6 mei 2006.

Adellijke identiteit anno 2005

Door de beschrijving van de resultaten van de enquête is inmiddels een beeld ontstaan van de identiteit van de Nederlandse adel anno 2005. In sociaal en economisch opzicht gaat het de adel redelijk voor de wind. Als groep behoort de adel zeker tot de beter gesitueerden van onze maatschappij. Een belangrijke oorzaak van die positie is de ‘goede start’ die menig adellijke jongere heeft gehad. De basis voor het sociaal kapitaal in de vorm van een goede opleiding (ook al voor de ouders zelf) en de opvoeding werd daarmee gelegd. Vervolgens hebben de naoorlogse generaties edellieden, net als vele andere Nederlanders in soortgelijke posities, kunnen profiteren van de kansen die de wederopbouw en de gunstige economische ontwikkelingen van de jaren zestig en een deel van de jaren zeventig hun hebben geboden. Daarmee zijn de goede inkomens en het mooie huizenbezit van de adel verklaard. Het is echter niet iets typisch ‘des adels’. Wellicht wel specifiek zijn de (geërfde) vermogensposities die de adel (nog) bezit.

Ten aanzien van de sociale en economische omstandigheden vallen verder drie dingen op. Ten eerste het nog maar geringe aantal huwelijken tussen de adel. Ten tweede het relatief grote aantal adellijke personen met een eigen bedrijf. En ten slotte het (nog maar) geringe aantal personen dat het oorspronkelijke familiehuus bewoont. Alle drie de punten behoeven nader onderzoek. Toch is het voor de beeldvorming rond de adel wel belangrijk te vermelden dat zij die nog wel het oorspronkelijk landgoed bewonen, regelmatig aandacht krijgen in de society- en glamourpers. Adel en landhuizen blijven in die media een geliefd onderwerp. Ook als het onderwerp ‘elite’ in de pers aan de orde komt, wordt er nog altijd een korte verwijzing gemaakt naar de adel. Mede op basis van deze enquête kunnen wij concluderen dat beeldvorming (imago) rond de adel en de sociale en economische identiteit van deze groep niet geheel in de pas lopen. Gevraagd naar de mening over adellijk gedrag en het doelbewust keuzes maken dienaangaande, kunnen wij vaststellen dat de overgrote meerderheid van de Nederlandse adel afziet van standsbewust handelen. Het van-adel-zijn heeft geen invloed (meer) op de beroepskeuze of de keuze van de woning. Ook van het dagelijkse gebruik van de adellijke titel ziet de meerderheid van de respondenten af. Uiterlijk onderscheidt de adel zich anno 2005 in bijna niets meer van andere beter gesitueerden in ons land.

Ondanks het negeren van een dergelijk standbewust handelen is de meerderheid van de respondenten van deze enquête niet van mening dat het instituut adel niet meer van deze tijd is. Het gevoel van adel te zijn draait voor de respondenten in wezen om de sterke familieband en de tradities en dat valt op in deze geïndividualiseerde maatschappij. Ook valt op dat materieel bezit, zoals het landgoed, de familieschilderijen en dergelijke, van minder groot belang is dan de familiebanden en het aanzien van de familie(naam). Adeldom is thans vooral een mentale aangelegenheid. Dat merkten wij ook op met betrekking tot de meningen van de respondenten over adellijk voorkomen (van andere adellijke personen). Hierbij kon geconcludeerd worden dat zij adel niet meer direct zichtbaar vonden, maar wel merkbaar, vooral in de levenshouding van de betreffende personen.

In de tijd bezien is er een ontwikkeling van een gevestigde en geëtaleerde adellijke cultuur in de vroege negentiende eeuw naar een subtiële subcultuur van zeden en gebruiken thans. De adel als groep houdt daarbij op over uiterlijk onderscheidende kenmer-

ken te beschikken. Hij leeft slechts voort – al dan niet bewust – in het gedachtegoed van de onderhavige minderheid in onze maatschappij.

Conclusie

Het onderzoek heeft een diepgaand inzicht verschaft in diverse aspecten van de Nederlandse adel. Zo blijkt allereerst dat de adellijke personen in de steekproef overwegend tot de beter gesitueerden van Nederland behoren. Daarnaast valt op dat, in vergelijking met het landelijke beeld, een belangrijk deel van de adel ook over een beter cultureel en sociaal kapitaal kan beschikken. Het gaat hier bijvoorbeeld over het hoge opleidingsniveau, de hoger ingeschaalde beroepen en het onbetaald bestuurswerk voor verenigingen en stichtingen. De maatschappelijke bijdrage van personen van adellijke afkomst kan dan ook substantieel worden genoemd. Hun culturele en sociale kapitaal vertegenwoordigt ook een waarde voor de toekomst. Personen met een dergelijk kapitaal zijn in een moderne meritocratische maatschappij bepaald niet overbodig. Integendeel; zij zijn hier goed voor toegerust. Daarmee is echter nog niet gezegd dat het instituut adel ook toekomst heeft.

De adel zelf is in dit onderzoek overwegend van mening dat het instituut adel niet heeft afgedaan of ouderwets is. Men is zich ook bewust van zijn afkomst en in zekere zin standsbewust. Dit lijkt alleen niet sterk te worden gecultiveerd. De onderscheidende bijdrage van de adel op individueel niveau ziet men vooral in termen van levenshouding, verantwoordelijkheidsgevoel en moraal. Dit is een innerlijk en niet direct zichtbaar aspect.

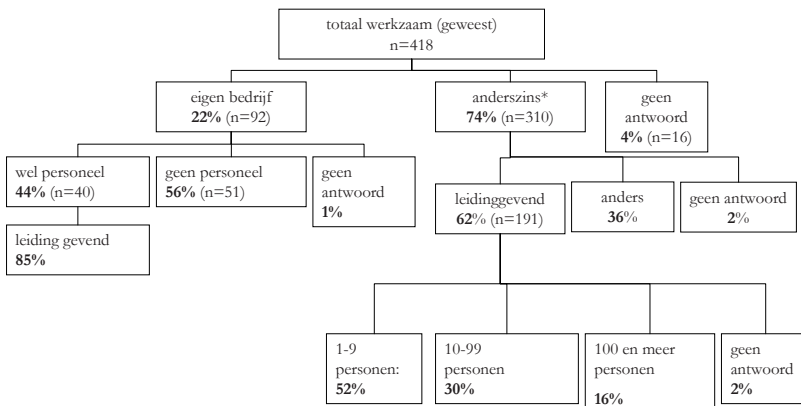
Bijna de helft van de ondervraagden ziet de adel als de bestuurlijke elite van Nederland, een uitkomst die niet gestaafd wordt door recent onderzoek. Vermoedelijk vonden de respondenten dat het niet alleen een kwestie is van de adellijke afkomst op zichzelf. Het gaat tevens om de maatschappelijke positie die men bekleedt en de verantwoordelijkheden die erbij horen. Adeldom kan hierbij wel helpen of hebben geholpen. Ook niet-adellijke personen met vergelijkbare posities behoren tot de elite. Standsbewustzijn lijkt zeker ook te berusten op de maatschappelijke positie naast de adellijke afkomst. Adeldom wordt vooral innerlijk beleefd. Wat betreft de identiteit heeft de groep niet veel onderscheidende kenmerken meer. Adel in Nederland is vooral een kwestie van mentaliteit.

Een ruime meerderheid van de ondervraagde adellijke Nederlanders vindt dat de NAV zich actief in zou moeten zetten om de belangen van de adel te vertegenwoordigen. Meer dan een derde vindt dat ook de ridderlijke orden en de ridderschappen op weringsgebied actiever kunnen zijn. Slechts een kleine minderheid is het hier niet mee eens. We kunnen hier twee conclusies uit trekken. Ten eerste vertegenwoordigt de adel in de ogen van veel respondenten kennelijk iets eigens, een waarde die verder gaat dan alleen goede opleiding, functie en verantwoordelijkheden. Ten tweede hebben de NAV en de andere adellijke organisaties draagvlak en een bestaansrecht. Zij zouden meer leden mogen verwelkomen.

Bijlagen

Schema 1. Verdeling van respondenten naar leeftijd en huishoudtype

	<u>Respondenten</u> <u>(Adel)</u>		<u>Nederlandse bevolking</u> <u>(2002/2005)</u>	
	Abs.	%	Abs. (x 1.000)	%
Leeftijd:				
(20) - 49	136	32	7.101	58
49 - 59	107	25	2.110	17
60 - 69	75	17	1.403	12
> 70	93	22	1.552	13
onbekend	19	4	-	-
Grootte		%		%
Huishouden:				
1 persoon		24		35
2 persoons		43		33
3-4 persoons		24		26
> 5 persoons		9		6

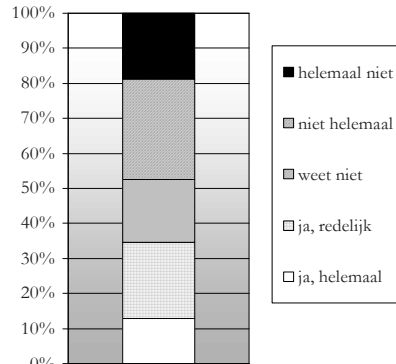
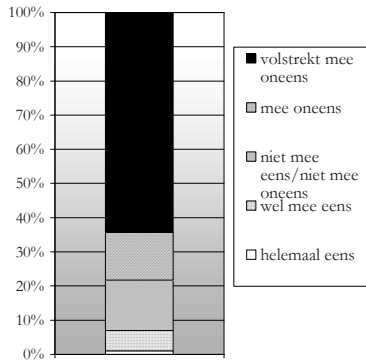
Schema 2. Hoe werkt(e) de adel?
Omschrijving van de huidige of laatste werkkring

*'Anderszins' betekent in dit geval: respondent is/was in loondienst in bedrijfsleven, bij overheid of instelling voor 12 uur per week of meer

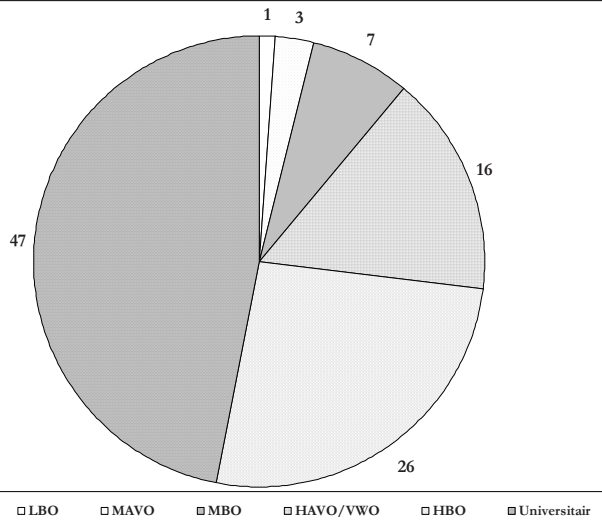
Schema 3. De werkkring en de adellijke afkomst

Stelling: Bij de keuze van de werkkring moet rekening worden gehouden met de adellijke afkomst?
(in % (n=419))

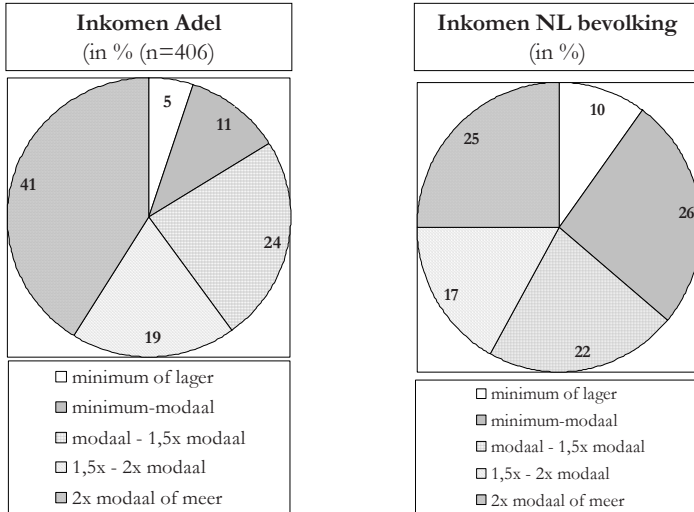
Vraag: Uw werkkring past bij beeld dat mensen hebben van de werkkring van een adellijk persoon?
(in % (n=402))

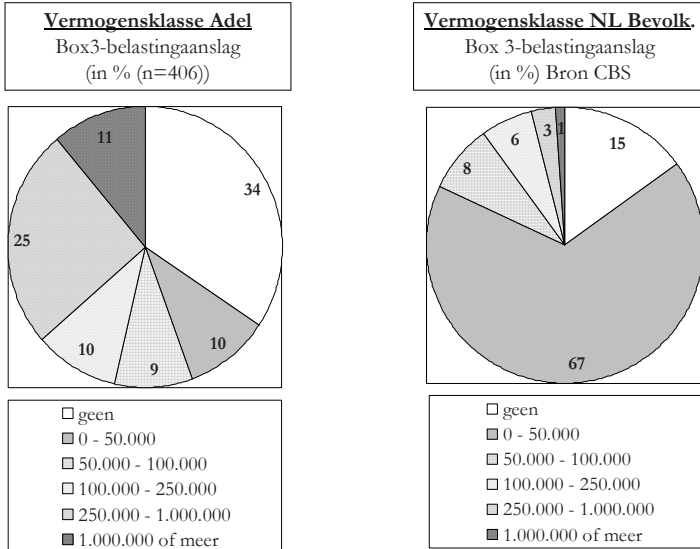
Schema 4. Opleidingsniveau: Bijna driekwart van de deelnemers heeft als hoogst afgeronde opleiding hoger of universitair onderwijs

Schema 5. Inkomen Nederlandse Adel (in 2004) in vergelijking tot de Nederlandse bevolking als geheel.

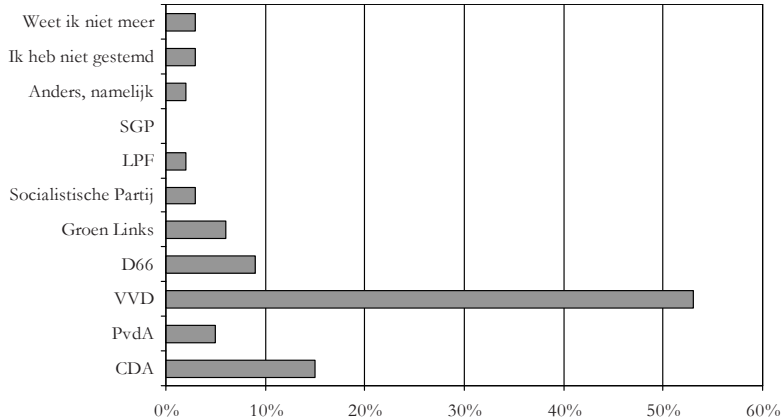
Schema 6. Vermogen (2004, in box 3) van Nederlandse adel in vergelijking tot Nederlandse bevolking.

Schema 7. Hoe woont de Nederlandse adel?	% totaal
Woonomgeving:	
centrum van een stad	19
woonwijk stedelijke omgeving	38
woonwijk in een dorp	25
landelijke omgeving	18
Heeft een eigen woning:	88
Type woning:	
<i>Eengezinswoning:</i>	
vrijstaand	37
twee onder 1 kap	15
hoek of tussenwoning	29
<i>Flatwoning:</i>	19
Heeft huis met 6 of meer kamers:	52
Woont zelf nog in oorspronkelijk familie- huis:	4
Heeft nog familie die woont in oorspronkelijk familiehuis:	18
Type oorspronkelijk familiehuis:	
Stadswoning	14
Landhuis	29
Kasteel	14
Anders/Geen/Weet niet/Geen antwoord	46
	n=430

**Schema 8. Politieke voorkeur Nederlandse adel
bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer***

Vraag: 'Op welke politieke partij heeft u gestemd bij de laatste Tweede Kamerverkiezing?' (in % (n=427))

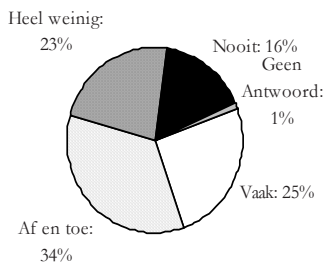
* Ten tijde van het veldwerk van de enquête betrof dat de verkiezingen van 2003

**Schema 9. Contacten tussen adellijke personen buiten de eigen
familiekring en de rol van adellijke verenigingen/organisaties daarbij.**

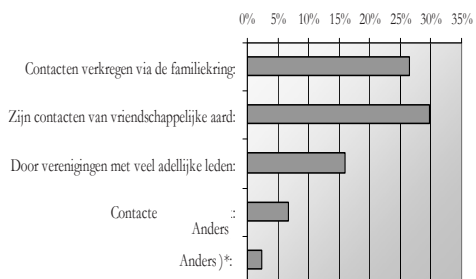
Vraag: 'Hebt u thans (de afgelopen 0 - 5 jaar) buiten uw eigen familiekring contacten met personen van adellijke afkomst?'

Vraag: 'Ontstaan die contacten met adellijke personen (van buiten de eigen familiekring) door één of meer van de volgende omstandigheden?'

Frequentie van contacten

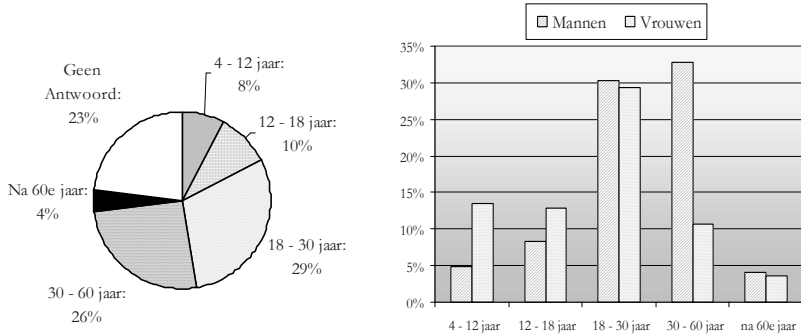

Het ontstaan en de aard van de contacten

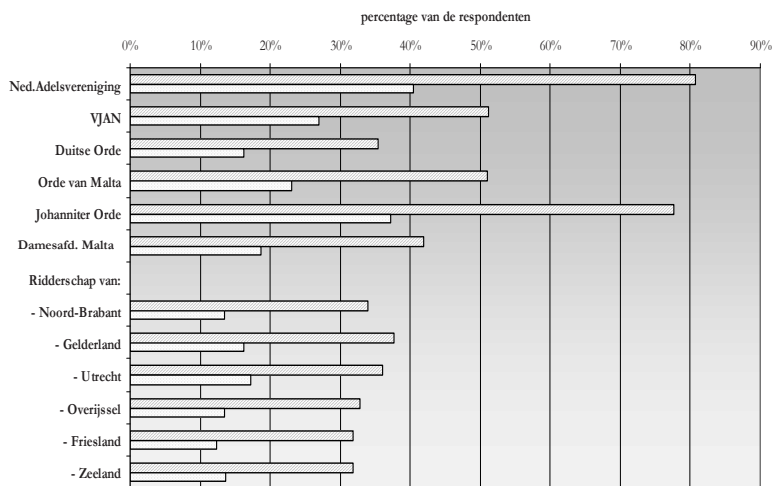
Schema 10. Ontstaan van contacten tussen adellijke personen

Vraag: ‘Wanneer hebt u tijdens uw leven tot nu toe de meeste contacten met adellijke personen gehad, buiten uw eigen familiekring?’

Schema 11. De bekendheid van adellijke verenigingen of organisaties.

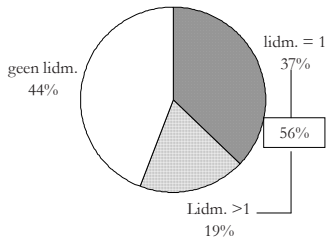
□ Kennen: □ Weten lidmaatschapscriteria:

Schema 12. De deelnemers aan de enquête zijn relatief wat meer lid van adellijke verenigingen en organisaties dan de gehele Nederlandse adelspopulatie

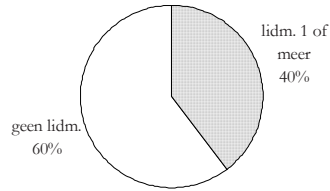
Enquête NL adel:

Lidmaatschap van één of meer verenigingen of organisaties

NL adel in bevolkingsregister* en lidmaatschappen:**

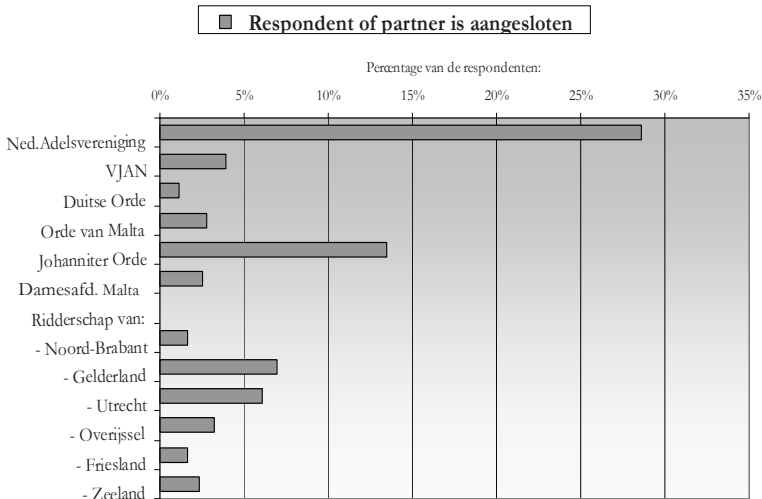
Totaal: 5.800 personen > 19 jaar
“Ontdubbelde” lidmaatschappen: circa 2.300 personen

* Bron: Hoge Raad van Adel / GBA van Ned. gemeenten

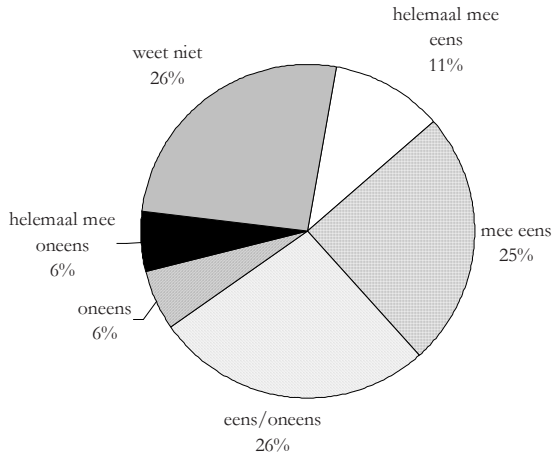
**Bron: adresbestand Maltezer Orde lustrum 2006

Schema 13. Lidmaatschap van adellijke verenigingen of organisaties

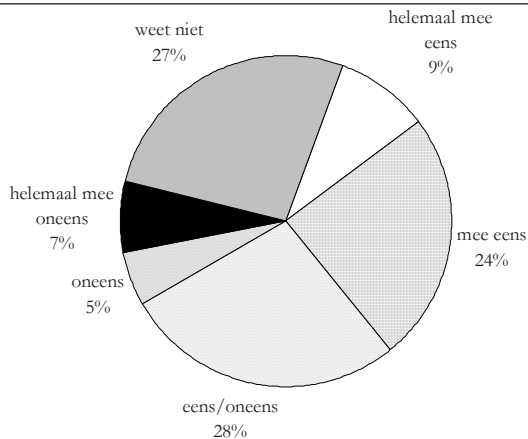
Schema 14. Ledenwerving Ridderschappen

Vraag: In hoeverre bent u het eens met de stelling:
'De Ridderschappen zouden actiever leden moeten werven'?

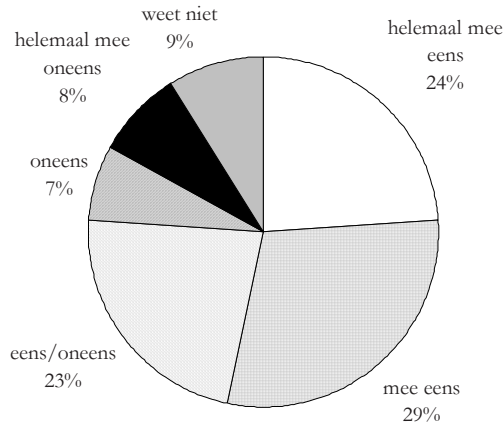
Schema 15. Ledenwerving Ridderlijke Orden

Vraag: In hoeverre bent u het eens met de stelling:
'De Ridderlijke Orden, zoals ... zouden actiever leden moeten werven'?

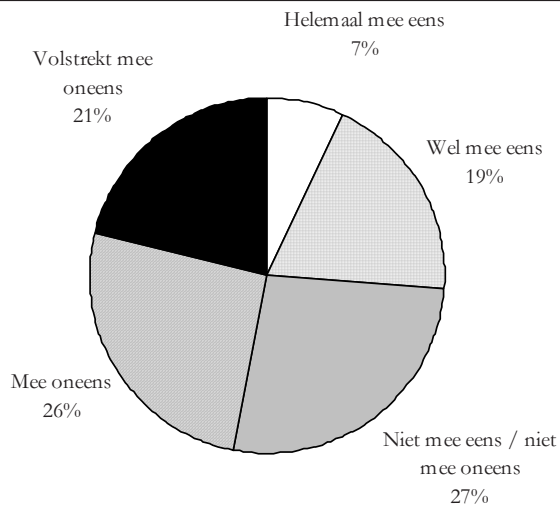
Schema 16.

Vraag: In hoeverre bent u het eens met de stelling:
'De NAV zou zich actief moeten inzetten om de belangen van de Nederlandse adel naar 'buiten' te vertegenwoordigen'?

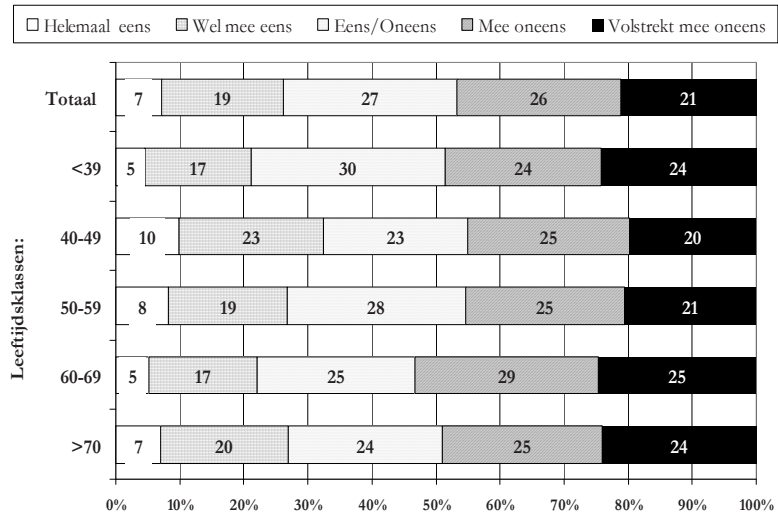
Schema 17 a.

Vraag: Bent u het ... (eens – oneens) ... met de stelling:
'Het instituut adel is ouderwets / niet meer van deze tijd'?

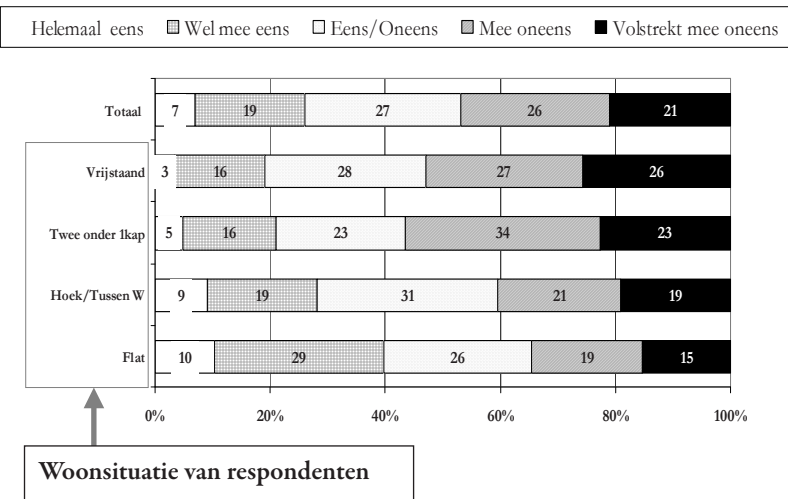
Schema 17b.

Stelling: 'Het instituut adel is ouderwets/niet meer van deze tijd'

Schema 18.

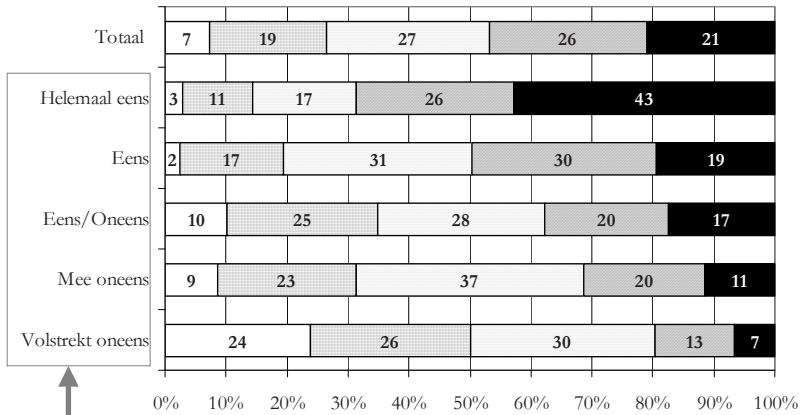
Stelling: 'Het instituut adel is ouderwets/niet meer van deze tijd'

Schema 19.

Stelling: 'Het instituut adel is ouderwets/niet meer van deze tijd'

□ Helemaal eens □ Wel mee eens □ Eens/Oneens □ Mee oneens ■ Volstrekt mee oneens

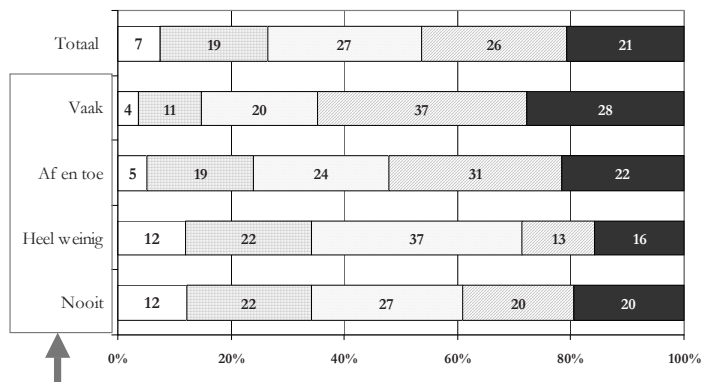

Vraag: In hoeverre bent u het ...(eens – oneens) ... met de stelling:
'De adellijke afkomst verplicht je tot een bepaalde levensstijl'?

Schema 20.

Stelling: 'Het instituut adel is ouderwets/niet meer van deze tijd'

□ Helemaal eens □ Wel mee eens □ Eens/Oneens □ Mee oneens ■ Volstrekt mee oneens

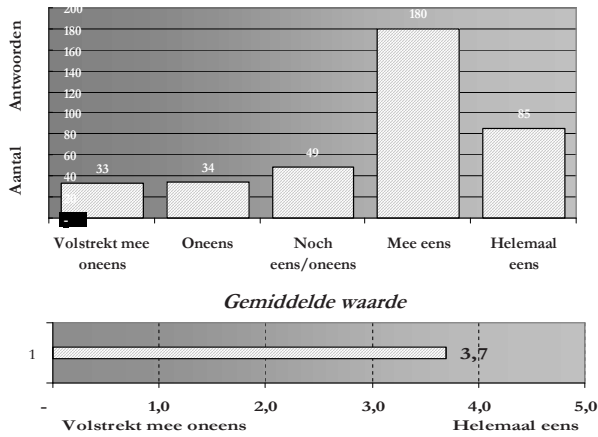

Vraag: Sprak u vroeger met uw ouders ...(vaak – nooit)... over uw adellijke afkomst?

Schema 21. Toelichting op het begrip “Gemiddelde waarde”

Vraag: ‘Dat u zich van adel voelt heeft te maken met ...’ (zie hieronder):

“...de verkrijging (in het verleden) van de adellijke titel”

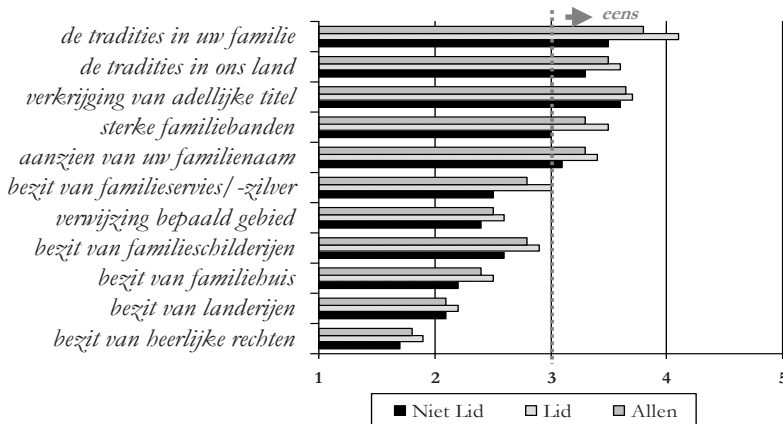

Betekenis van de gemiddelde waarde 3,7:
In totaal zijn de respondenten het "Eens" met deze stelling

Schema 22. Over het waarom men zich van adel voelt

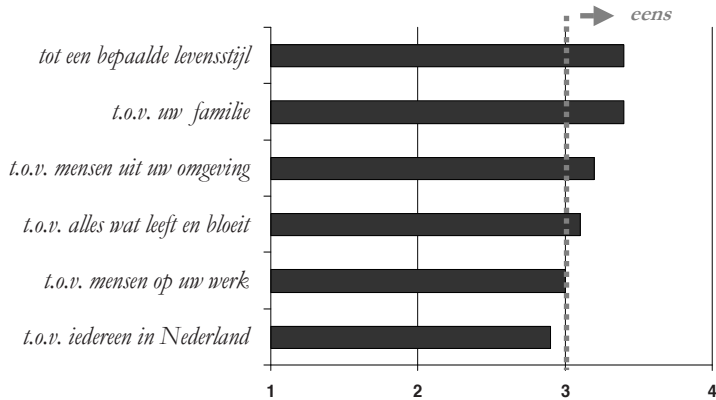
(waarbij aangegeven het verschil tussen Leden en Niet Leden van adellijke verenigingen en organisaties)

Vraag: ‘Dat u zich van adel voelt heeft te maken met ...’
(zie onderstaande antwoorden) (uitgedrukt in een gemiddelde waarde)

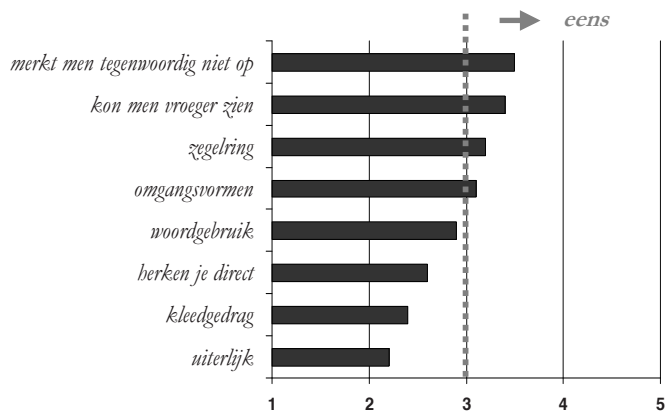
Schema 23. Betekenis van het gevoel van “adel verplicht”.

Vraag: ‘Bent u het ... (eens / oneens) ... met de volgende uitspraken:
 ‘Men zegt wel ‘adel verplicht’; dat betekent in uw geval dat u zich verplicht
 voelt ...’ (zie antwoorden hieronder)
 (in gemiddelde waarden)

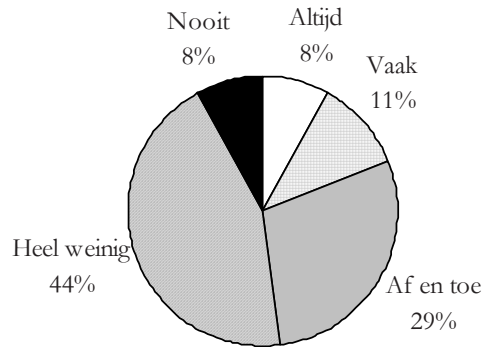
Schema 24. Uiterlijke herkenbaarheid van de adeldom

Vraag: ‘In hoeverre bent u het ... (eens / oneens) ... met de uitspraken:
 ‘Dat iemand van adel is merk je / zie je aan ...’
 (zie antwoorden hieronder): (in gemiddelde waarden)

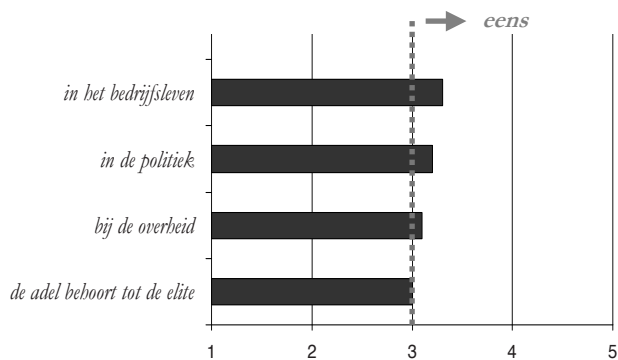
Schema 25. Gebruik van de adellijke titel

Vraag: 'Voert u in uw dagelijks leven ... (Altijd – Nooit) ... uw adellijke titel?'

Schema 26. Adel en elite.

Vraag: 'Tot de elite van Nederland behoren mensen die macht hebben in ...'
(zie hieronder):
(in gemiddelde waarden)

Schema 27. Adel en koninkrijk

Vraag: 'Bent u het ... (eens / oneens) ... met de volgende stellingen:
(zie hieronder):
(in gemiddelde waarden)

